

ЖЫЛДЫҚ АКТУАРЛЫҚ ЕСЕП

2024

Мазмұны

1. Қазақстандағы демографиялық трендтер және олардың зейнетақы жүйесіне әсері	4
1.1 01.01.2025 жылғы Қазақстан Республикасындағы жалпы демографиялық ахуал	4
1.2 Туу, болжалды өмір сүру ұзақтығы және өлім-жітім	5
1.2.1 Туу	5
1.2.2 Болжалды өмір сүру ұзақтығы	5
1.2.3 Өлім-жітім	6
1.3 Көші-қон үдерістері	7
1.4 БЖЗК-дағы демографияны болжау: анықтауыш және стохастикалық үлгілер	8
1.4.1 Анықтауыш үлгі: актуарлық жорамалдар мен болжамдар	8
1.4.2 Нәтиже	9
1.4.3 Стохастикалық үлгі: актуарлық жорамалдар мен болжамдар	10
1.4.4 Нәтиже	11
1.5 Демографиялық трендтер бойынша негізгі тұжырымдар	17
2. Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесі	19
2.1 Қолданыстағы зейнетақы жүйесі	19
2.2 Қазақстанның зейнетақы жүйесін халықаралық рейтингтерде бағалау	21
2.3 Лайықты зейнетақы табысын қалыптастыру үшін зейнетақы жарналарының мөлшерлемесі	22
2.4 Сарапшылардың пікірі	25
2.5 ЖЗЖ-ны одан әрі дамытудың ықтимал бағыттары	26
3. Зейнетақы ағындарын болжау	28
3.1 Актуарлық үлгі сипаттамасы және жорамалдар	28
3.1.1 Демографияны үлгілеу	29
3.1.2 Еңбек нарығын үлгілеу	29
3.1.3 10% МЗЖ есебінен зейнетақы төлемдерін үлгілеу	30
3.2 Актуарлық үлгінің болжамды нәтижелері	30
Қосымша	34

Шартты белгілер мен қысқартулар:

ҰСБ	Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы
БҰҰ	Біріккен ұлттар ұйымы
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы
ДДҰ	Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы
ҚРҰБ	Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
БЖЗҚ	Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры
Әдістеме	Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 30 маусымдағы №521 қаулысымен бекітілген Зейнетақы төлемдерінің мөлшерін есептеуді жүзеге асыру әдістемесі
ЖЗШ	Жеке зейнетақы шоты
МЗЖ	Міндетті зейнетақы жарналары
ЖМЗЖ	Жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналары
МКЗЖ	Міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары
ЕЗЖ	Ерікті зейнетақы жарналары
БӨҰ	Туған кездегі болжалды өмір сүру ұзақтығы
ЖТК	Жиынтық туу коэффициенті
ЖӨК	Жалпы өлім-жітім коэффициенті
ЖЗЖ	Жинақтаушы зейнетақы жүйесі
ДС жүйе	Белгіленген жарналары бар жеке жинақтаушы жүйе (defined contributions)
ДВ жүйе	Таратушы типтегі жүйе (defined benefits)
NDC жүйе	Шартты-жинақтаушы жүйе (notional defined contributions)
ТАК	Табысты алмастыру коэффициенті (зейнетақы табысының зейнеткерлікке дейінгі еңбек табысына қатынасы)
ДЖК	Демографиялық жүктеме коэффициенті (халықтың еңбекке жарамсыз топтары (жастар мен қарт адамдар) мен еңбекке жарамды халық арасындағы арақатынас)
ӘҚК	Әлеуетті қолдау коэффициенті (еңбекке жарамды жастағы адамдар саны (25 жастан 64 жасқа дейін) мен 65 жастағы және одан үлкен адамдар саны арасындағы арақатынас)
ИПБ	Инвестициялық портфельді басқарушылар
КД	Күнкөріс деңгейі
ЖСШ	«4+1» үлгісіндегі жалпы сақтандыру шоты
ТТЖ	Шетелде тұрақты тұру жері

1. Қазақстандағы демографиялық трендтер және олардың зейнетақы жүйесіне әсері

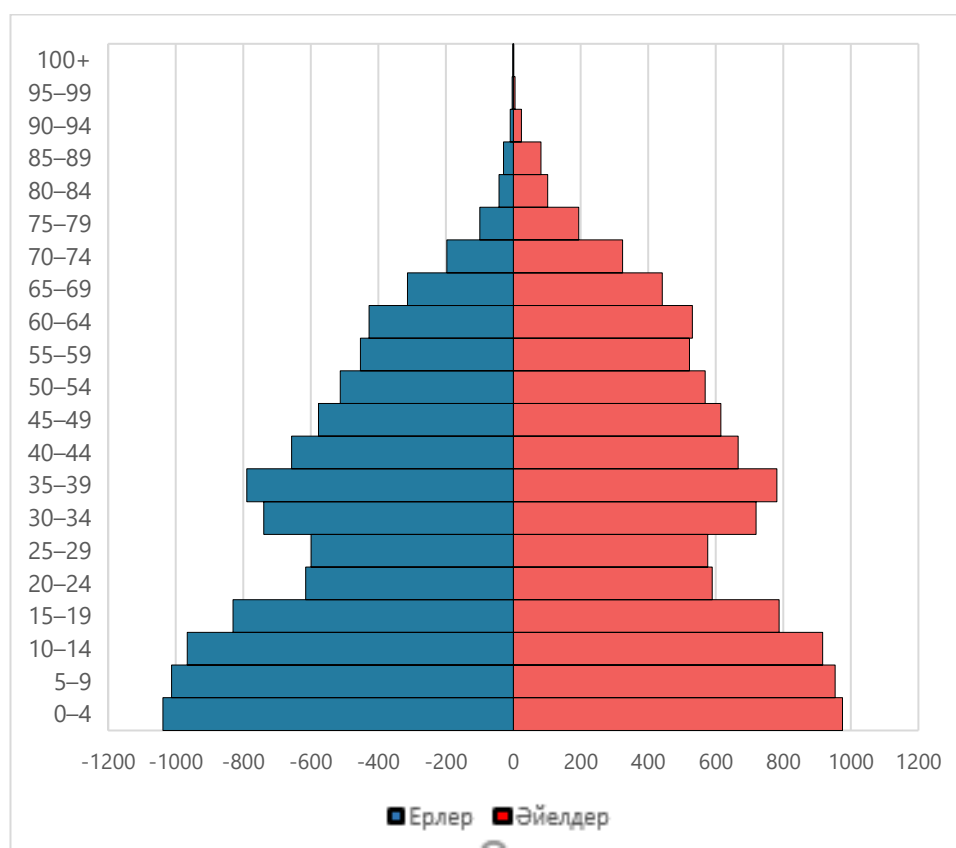
1.1 01.01.2025 жылғы Қазақстан Республикасындағы жалпы демографиялық ахуал

Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросының (бұдан әрі - ҰСБ) деректері бойынша:

еліміздегі халық саны 2025 жылғы 01 қаңтарда 20 283 399 адам болды; бұл ретте жас топтарына қарай былай бөлініп отыр:

- 24 жас және одан төмен: 8 682 602 адам (42,8%),
- 25 жастан 64 жасқа дейін: 9 730 921 адам (48,0%),
- 65 жастан үлкен: 1 869 876 адам (9,2%);

жас-жыныстық пирамида түрі мынадай:

1-сурет. 01.01.2025 жылғы ҚР жас-жыныстық пирамидасы

Халықтың жыныстық-жас құрылымы әйелдердің басым болуымен сипатталады, әйелдер - 51,2%, ерлер - 48,8%. Жас құрамы халықтың жартысына жуығының 25 пен 64 жас аралығындағы еңбекке жарамды жаста екенін, ал 9,2%-ның 65 жастан асқанын көрсетеді. Халықтың орташа жасы шамамен 29,7 жасты құрайды. Мұндай құрылым еліміздің демографиялық әлеуетінің сақталғанын

көрсетеді, бірақ халықтың алдағы уақыттағы қартаю мәселелеріне назар аударуды да қажет етеді.

Жас-жыныстық пирамидада жас топтардағы (15 жастан 29 жасқа дейінгі) байқалып отырған сәтсіздік – 1990 жылдар мен 2000 жылдар басындағы туудың күрт төмендеуінің салдары. Халықтың жас когорталары бойынша біркелкі бөлінбеуін көрсететін демографиялық толқындар деп аталатын демографиялық ауытқулар таратушы зейнетақы жүйесінің тұрақтылығы мен тепе-теңдігіне айтарлықтай әсер етеді. Бұл жинақтаушы құрамдауышпен қатар, жүйенің тарату сипатындағы маңызды құрамдауыштарды: ынтымақты және базалық зейнетақыны қамтитынымен байланысты.

1.2 Туу, болжалды өмір сүру ұзақтығы және өлім-жітім

1.2.1 Туу

Жиынтық туу коэффициенті (ЖТК) - туудың қазіргі жас коэффициенттері сақталған кезде және әйел бүкіл репродуктивті кезеңде (15-49 жас аралығында) өмір сүрген жағдайда, бұл бір әйелдің өмір бойына туатын балаларының орташа санын көрсететін демографиялық көрсеткіш.

2014-2024 жылдардағы Қазақстан Республикасында ЖТК нақты мәндері төмендегі кестеде келтірілген:

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Бір әйелге шаққандағы балалардың ЖТК	2,74	2,74	2,77	2,75	2,84	2,90	3,13	3,32	3,06	2,97	2,80

1-кесте. 2014-2024 жылдары Қазақстандағы ЖТК мәні

Алдыңғы жылдары ЖТК қалыпты өсуінен кейін, 2020-2021 жылдары көрсеткіштің айтарлықтай өсуі байқалды, сәйкесінше 3,13 және 3,32-ге дейін өсті. Бұл COVID-19 пандемиясы кезінде уақытша демографиялық өзгерістерге байланысты болуы мүмкін. Алайда 2022 жылдан бастап тұрақты төмендеу тіркелді: ЖТК 2022 жылы 3,06-ға дейін, 2023 жылы 2,97-ге дейін және 2024 жылы 2,80-ге дейін төмендеді.

БҰҰ-ның ұзақ мерзімді болжамына сай бұл үрдіс сақталуы мүмкін: 2050 жылға қарай Қазақстанда ЖТК 2,39 деңгейіне дейін төмендейді деп күтілуде.

1.2.2 Болжалды өмір сүру ұзақтығы

Кестеде 2014 - 2024 жылдар үшін Қазақстан Республикасындағы болжалды өмір сүру ұзақтығының (БӨҰ) көрсеткіштері келтірілген. COVID-19 пандемиясы салдарынан 2020 - 2021 жылдардағы төмендеуден кейін, БӨҰ 2014 жылғы

деңгейге қайта оралғанда (әйелдерде тіпті төмендеді), 2022 жылдан бастап тұрақты оң серпін байқалды. 2024 жылға қарай елде болжалды өмір сүру ұзақтығы 75,44 жасқа жетті.

Осындай қалыпқа келу жаһандық ауқымда да байқалады: ДДҰ бағасы бойынша, пандемия аясында 71,4 жасқа дейін төмендеген БӨҰ орташа әлемдік мәні 2024 жылға қарай дағдарысқа дейінгі деңгейге (шамамен 73 жас) тағы да жақындады. Осылайша Қазақстан пандемиялық құлдыраудан кейін болжалды өмір сүру ұзақтығының көрсеткіштерін қалпына келтіру бойынша жалпы әлемдік тренд бағытында жылжып келеді.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Бүкіл халық	71,44	71,97	72,41	72,95	73,15	73,18	71,37	70,23	74,44	75,09	75,44
Ерлер	66,90	67,49	67,99	68,72	68,84	68,82	67,09	66,33	70,26	70,99	71,33
Әйелдер	75,82	76,26	76,61	76,92	77,19	77,30	75,53	74,03	78,41	79,06	79,42

2-кесте. 2014-2024 жылдар үшін ҚР-дағы БӨҰ

1.2.3 Өлім-жітім

Жалпы өлім-жітім коэффициенті (ЖӨК) күнтізбелік жыл ішінде халықтың 1000 адамына шаққанда қайтыс болғандардың санын білдіреді және елдегі демографиялық және эпидемиологиялық жағдайдың көрсеткіші ретінде пайдаланылады.

2014 - 2024 жылдардағы Қазақстан Республикасында ЖӨК-нің нақты мәндері төмендегі кестеде келтірілген:

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ЖӨК, 1000 адамға шаққанда қайтыс болғандар саны	7,57	7,46	7,37	7,15	7,14	7,16	8,58	9,54	6,80	6,57	7,46

3-кесте. 2014 - 2024 жылдар үшін ҚР-дағы ЖӨК

2014 жылдан бастап 2019 жылға дейін Қазақстанда жалпы өлім-жітім коэффициентінің төмендеуінің қалыпты үрдісі байқалды, халықтың 1000 адамына шаққанда 7,57-ден 7,14-ке дейін төмендеді. Бұл төмендеу денсаулық сақтау жүйесіндегі оң өзгерістерге және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың жақсаруына байланысты болуы мүмкін.

COVID-19 пандемиясының аясында 2020 - 2021 жылдары өлім-жітім күрт өсті. 2021 жылы ЖӨК қарастырылып отырған барлық кезеңдегі ең жоғары мәнге - 9,54-ке жетті, бұл мерзімінен бұрынғы өлім-жітім деңгейіне, әсіресе егде жастағы және халықтың осал топтары арасында эпидемиялық әсерді көрсетеді.

2022 жылдан бастап коэффициенттің айтарлықтай төмендеуі байқалды: 2022 жылы 6,80-ге дейін және 2023 жылы 6,57-ге дейін төмендеді, бұл онжылдықтағы ең төменгі деңгей болып табылады. 2024 жылы ЖӨК-нің 7,46-ға дейін ішінара өсуі тіркелді, бұл көрсеткіштің табиғи ауытқуымен және халықтың жас құрылымының әсер етуімен байланысты болуы мүмкін.

1.3 Көші-қон үдерістері

ҰСБ деректеріне сай 2014–2022 жылдары көші-қон сальдосы теріс болды және орташа алғанда халықтың 1000 адамына –1,07 болды. Алайда 2023 жылдан бастап оң серпін байқалады: Қазақстанға келгендер саны кеткендер санынан асып түсті. Осы екі жылдағы көші-қон сальдосының орташа мәні 1000 адамға шаққанда 0,64-ті құрады.

ЮНФПА-ның (халықты қоныстандыру саласындағы БҰҰ қоры) Қазақстандағы өкілдігі «Қазақстан Республикасы халқының қоныстануы саласындағы жағдайды сараптау» есебінде 2050 жылға қарай нөлдік көші-қон сальдосына (1000 адамға 0) біртіндеп жетуді болжап отыр. Бұл болжам жұмыс күшіне жоғары сұранысты, этникалық көшу әлеуетінің біртіндеп таусылуын, Қазақстанның оңтүстігіне қарай елдердегі халық санының тез өсуін тудыратын республиканың экономикалық дамуына негізделеді.

Келесі кестелерде 2014 - 2024 жылдар үшін көшіп келушілер мен көшіп кетушілердің саны берілді:

Жыл	2 014	2 015	2 016	2 017	2 018	2 019
Келгендер	16 784	16 581	13 755	15 595	12 747	12 255
Кеткендер	28 946	30 047	34 900	37 725	41 868	45 225
Көші-қон сальдосы	-12 162	-13 466	-21 145	-22 130	-29 121	-32 970

4-кесте. 2014-2019 жылдарға Қазақстандағы көші-қон туралы ақпарат

Жыл	2 020	2 021	2 022	2 023	2 024
Келгендер	11 370	11 039	17 425	25 387	29 282
Кеткендер	29 088	32 256	24 147	16 094	12 732
Көші-қон сальдосы	-17 718	-21 217	-6 722	9 293	16 550

5-кесте. 2020-2024 жылдарға Қазақстандағы көші-қон туралы ақпарат

Көріп тұрғандай, 2023 жылмен салыстырғанда Қазақстанға келушілердің саны соңғы жылы 15%-ға ұлғайды, ал бұл уақытта кетушілер саны 21%-ға төмендеді.

2024 жылғы деректерге сай, Қазақстаннан көшіп кетушілердің негізгі бөлігін еңбекке жарамды жастағы адамдар құрайды, олар - кеткендердің жалпы санының 66%-ы. Тағы 32%-ы - бұл еңбекке жарамды жастан кіші болатын азаматтар, бұл жастардың және экономикалық белсенді халықтың үздіксіз елден кетуін көрсетеді. Бұл құбылыс көбінесе елден жырақта білім алу, жұмысқа орналасу және өмір сүру деңгейін жақсарту үшін кең мүмкіндіктер іздеумен байланысты.

15 жастан асқан көшіп кетушілер арасында 13% ең көп үлеспен жоғары білімі бар адамдарға тиесілі. Бұдан әрі жалпы орта білімі барлар - 12%, орта кәсіптік білімі барлар - 11% және негізгі орта білімі барлар - 7%.

2024 жылы Қазақстанға келгендердің арасында өзгеше бөлінеді: жалпы орта білімі барлар - 16%, кәсіптік орта білімі барлар - 10%, жоғары білімі барлар - 9% және негізгі орта білімі барлар - 9%.

Көшіп кетушілердің кәсіби құрамы бойынша техникалық бейіндегі мамандар басым, олар - 6%, экономистер - 3%, педагогтар - 2%, сәулетшілер мен құрылысшылар - 2%, сондай-ақ заңгерлер - 1,03%. Көшіп келушілер арасында техникалық бейіндегі мамандар басым, олар - 5%, одан кейін экономистер - 2%, педагогтар - 1,5%, дәрігерлер - 0,9% және ауыл шаруашылығы бейініндегі мамандар - 0,5%.

Осылайша көшіп кету арқылы да, көшіп келу арқылы да білікті кадрлар мен жастардың ағыны жалғасуда, бұл ұзақ мерзімді перспективада елдегі еңбек ресурстарының құрылымы мен демографиялық ахуалына айтарлықтай әсер етеді.

1.4 БЖЗҚ-дағы демографияны болжау: анықтауыш және стохастикалық үлгілер

1.4.1 Анықтауыш үлгі: актуарлық жорамалдар мен болжамдар

2050 жылға дейінгі демографиялық трендтерді болжау үшін БЖЗҚ-да үлгілердің стохастикалық және анықтауыш деген екі типі жасалды. Бірінші анықтауыш үлгінің жорамалдары мен нәтижелерін қарастырамыз.

Анықтауыш үлгіні құру кезінде енгізілетін өлшемдердің алдағы мәндеріне қарай **18 сценарий** қарастырылды (көші-қон сальдосы және жиынтық туу коэффициенті). Төменде осы сценарий деректеріне сай келетін өлшемдердің мәндері аталды.

Болжамды жиынтық туу коэффициенті:

- *Базалық сценарий.* Бұл сценарий БҰҰ медиандық болжамына сай келеді, соған сай 2050 жылы ЖТК **2,39** мәніне жетеді.

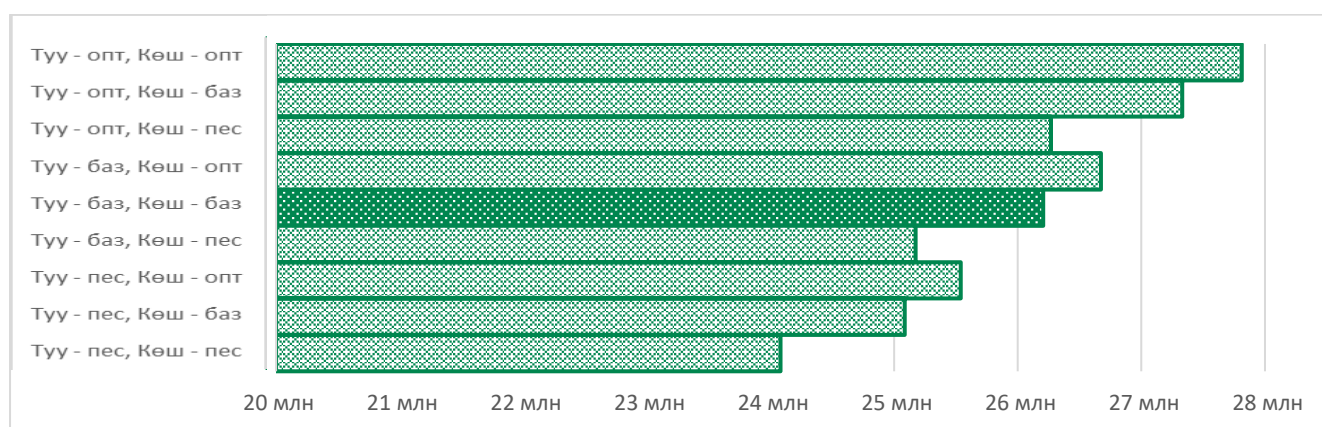
- *Пессимистік сценарий.* Бұл жағдайда 2050 жылы ЖТК **1,89** болады, бұл БҰҰ болжамының төменгі нұсқасына сай келеді.
- *Оптимистік сценарий.* Болжамды ЖТК мәні – **2,89**. Бұл мән БҰҰ жоғары болжамынан алынған.

Болжамды көші-қон сальдосы:

- *Базалық сценарий.* Бұл сценарийге сай көші-қон сальдосы 2050 жылы біртіндеп **0** мәніне жетеді, бұл UNFPA болжамына сай.
- *Пессимистік сценарий.* Бұл сценарий көші-қон сальдосы болжам жасалған кезең бойына 1000 адамға –**1,5** деңгейінде болады, бұл COVID-19 пандемиясы басталғанға дейінгі халықтың жүріс-тұрысына сай.
- *Оптимистік сценарий.* 2050 жылы көші-қон сальдосы 1000 адамға **0,75** деңгейінде болады деп болжанады, бұл соңғы жылдары байқалған трендтерге сәйкес келеді.

1.4.2 Нәтиже

Бұл жорамалдар негізінде мынадай нәтиже шықты. Төмендегі графикте әр сценарийге сай келетін **2050 жылғы болжамды халық саны** көрсетілді.

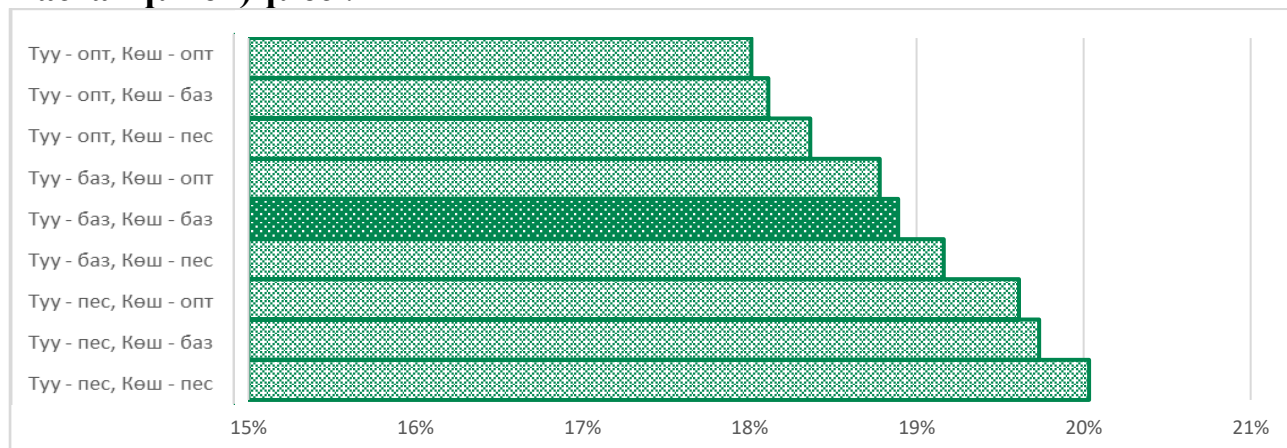
2-сурет. Түрлі сценарийлер бойынша 2050 жылғы Қазақстандағы болжамды халық саны

Графиктен көрініп тұрғандай, мәндер диапазоны **24,1-ден 27,8 млн** адамға дейінгі аралықта, мұнда базалық сценарийге **26,2 млн** адам шамасы сай келеді. Салыстырып көрейік, БҰҰ медиандық болжамына сай Қазақстанда 2050 жылы халық саны **26,5 млн** адам болады. Сонымен қатар график күтілетін халық санына әр өлшемнің әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

Құрылған үлгіден халықтың болжамды санына туу әсері елеулі ықпал ететінін көруге болады. Көші-қон көрсеткіштері тең болған кезде туудың базалық сценарийінен оптимистік сценарийіне өтуі және пессимистік сценарийден базалық сценарийге өтуі болжамды халық санының **4%-дық** өсімімен сипатталады.

Көші-қон сальдосының әсері елеусіз. Туу көрсеткіштері тең болған кезде көші-қонның оптимистік сценарийі бойынша 2050 жылы халық саны орташа алғанда, базалық сценарий кезіндегіден **2%-ға жоғары**, ал базалық сценарий, өз кезегінде пессимистік сценариймен салыстырғанда **4,1%-ға** халық өсіміне алып келеді.

Мән беруге тұрарлық басқа көрсеткіш – 2050 жылғы **қарт адамдар (60 жастан үлкен) үлесі**.

3-сурет. Түрлі сценарийлер бойынша 2050 жылғы Қазақстандағы 60 жастан үлкен халықтың болжамды үлесі

Бұл көрсеткіш мәні **18% бен 20%** аралығында құбылып тұр. Базалық сценарийге сай қарт адамдар үлесі – **18,9%**. Салыстырып көрейік, БҰҰ сценарийі бойынша қарт адамдардың болжалды үлесі – **19,0%**.

Сонымен қатар халық саны жағдайында да **туу әсері әлдеқайда маңыздырақ**. Көші-қон көрсеткіштері тең болған кезде қарт адамдардың күтілетін үлесінің базалық сценарийінен оптимистік сценарийге, пессимистік сценарийден базалық сценарийге өтуі қарт адамдардың болжамды үлесінің **0,8 п.т.-ға** өсуімен сипатталады.

Көші-қонның әсері де көп емес - базалық сценарийден пессимистік сценарийге өткен кезде қарт адамдар үлесі туу көрсеткіштері тең болған кезде тек **0,3 п.т.-ға** азаяды. Оптимистік сценарийден базалық сценарийге өткен кезде қарт адамдар үлесі **0,1 п.т.-ға** ғана өзгереді.

1.4.3 Стохастикалық үлгі: актуарлық жорамалдар мен болжамдар

Стохастикалық үлгі Монте-Карло әдісі бойынша 100 000 симуляция қолданылып жасалды. Ықтимал бағалар ескеріліп, 2025-2050 жылдар аралығындағы әр жыл үшін мынадай өлшемдердің мәндері үлгіленді:

- жыныс және жас бойынша өлім-жітім коэффициенттері;
- сыртқы көші-қон сальдосы және көшіп келу мен көшіп кетудің жас-жыныстық коэффициенттері;

- жиынтық туу коэффициенті және жас бойынша туу коэффициенттері (15 жастан 49 жасқа дейін).

Кездейсоқ шамаларды анықтау үшін мынадай жорамалдар қолданылды:

- **жас-жыныстық өлім-жітім коэффициенттерінде** өлім-жітімнің жақсару трендіне және $0,04^1$ стандарт ауытқуға сай келетін математикалық күтумен логнормалды бөлу бар;

- 2050 жылғы **жиынтық туу коэффициентінде** 2,39 математикалық күтумен және 0,25 стандарт ауытқумен қалыпты бөлу бар. Бұл мәндер жоғары және төмен БҰҰ болжамдары 95%-дық сенімді аралық шектеріне сай болатындай етіп таңдалған. 2050 жылға дейінгі кезеңде жиынтық туу коэффициенттері сызықтық интерполяциямен алынды;

- **жас бойынша туу коэффициенттерінде** туу трендіне сай келетін математикалық күтумен және математикалық күтуден² $0,07$ -ге тең стандарт ауытқумен логнормалды бөлу бар;

- **жас-жыныстық көшіп келу мен көшіп кету коэффициенттерінде** тарихи мәндерге сай келетін математикалық күтумен және $0,04$ стандарт ауытқумен логнормалды бөлу бар;

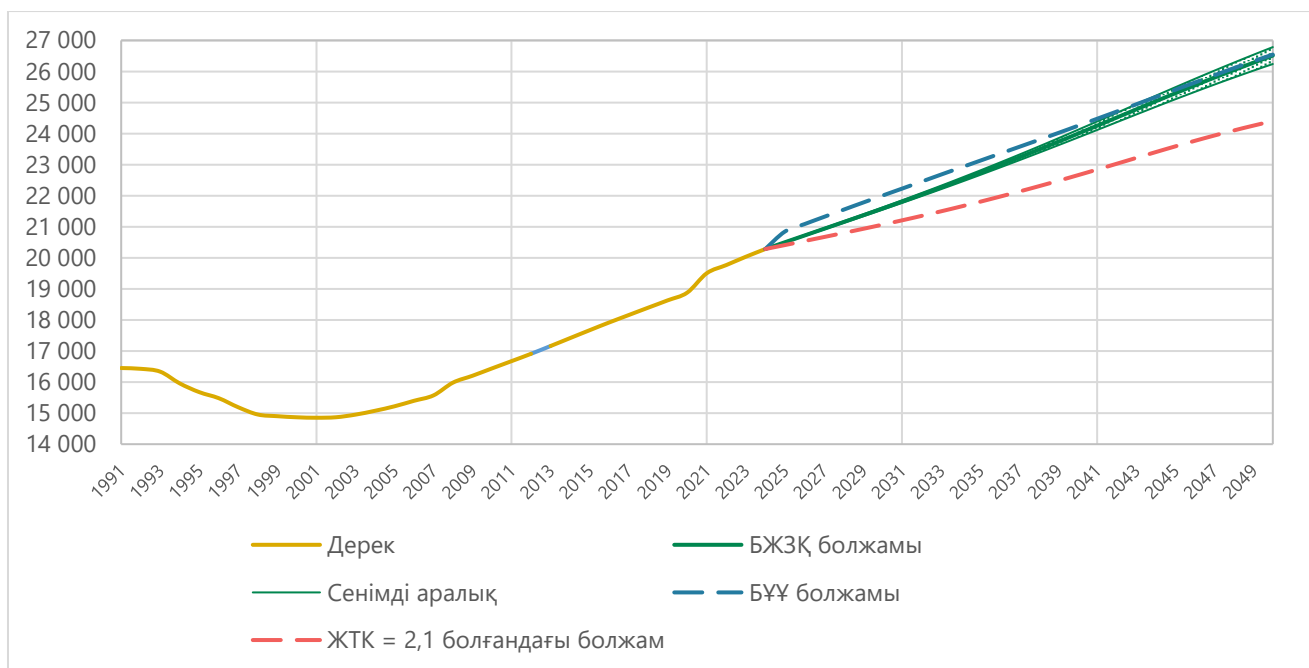
- жылдар бойынша **көшіп келгендер мен көшіп кеткендердің жалпы санында** көші-қон трендіне (2050 жылы көшіп келгендер мен көшіп кеткендердің күтілетін саны 10 000 адам болады деп жорамалданып отыр) сай келетін математикалық күтумен және көшіп келгендер үшін 2000 адам мен көшіп кеткендер үшін 6000 адам стандарт ауытқумен (бұл шамалар Қазақстан бойынша қолда бар статистика негізінде есептеледі; кез келген жылдағы кез келген жастағы көшіп кеткендер саны халық пен көшіп келгендер санынан артық болмайтыны ескеріледі) қалыпты бөлу бар.

1.4.4 Нәтиже

Келесі графикте 2025 жылға дейін Қазақстандағы халық санының өзгеру қисығы, сондай-ақ 95%-дық сенімді аралықпен 2050 жылға дейінгі болжам бейнеленген. БҰҰ болжамына сай келетін қисық бөлек көрсетілді.

¹ Мақалада ұсынылған мән Browne, Duchassaing and Suter (2011) *Longevity: A 'Simple' Stochastic Modelling of Mortality*, British Actuarial Journal, <https://www.actuaries.org.uk/system/files/documents/pdf/pp249265.pdf>

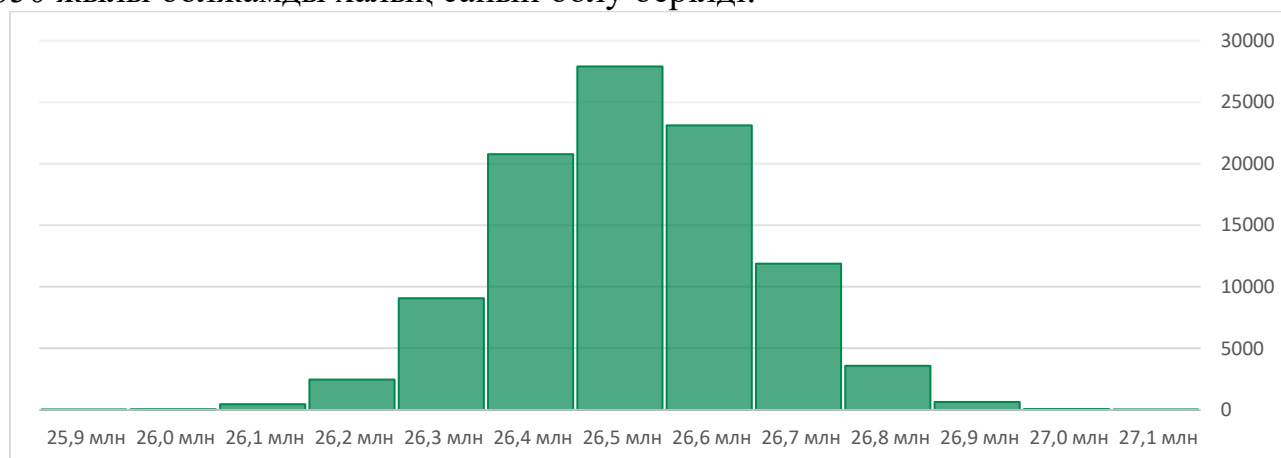
² Мақалада ұсынылған мән Marshall (1995) A model of numbers of births in three countries, with persistent forty-year cycles, Mathematical Population Studies, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12290054/>

4-сурет. Қазақстан халқының нақты саны және болжам (мың адаммен)

Халық санының өзгеру динамикасының графигінде (4-сурет) елімізде бала туу қарапайым ұрпақ алмасудың 2,1 деңгейіне дейін күрт төмендейтін болса, күтілетін халық санына сай келетін қызыл түсті қисық бейнеленген. Қазақстан халқының болжанып отырған өсімінің **66%-ға** жуығы 2022 жылдан бастап 2050 жылға дейін «демографиялық импульс» немесе қазіргі жас құрылымының арқасында болады, яғни жиынтық туу коэффициенті болжам жасалған мерзім бойына 2,1-ге тең болса да, халық өседі. Болжанып отырған өсімнің қалған **34%-ы** қарапайым ұрпақ алмасу деңгейінен жоғары туу мен келешекте өмір сүру ұзақтығының артуына байланысты.

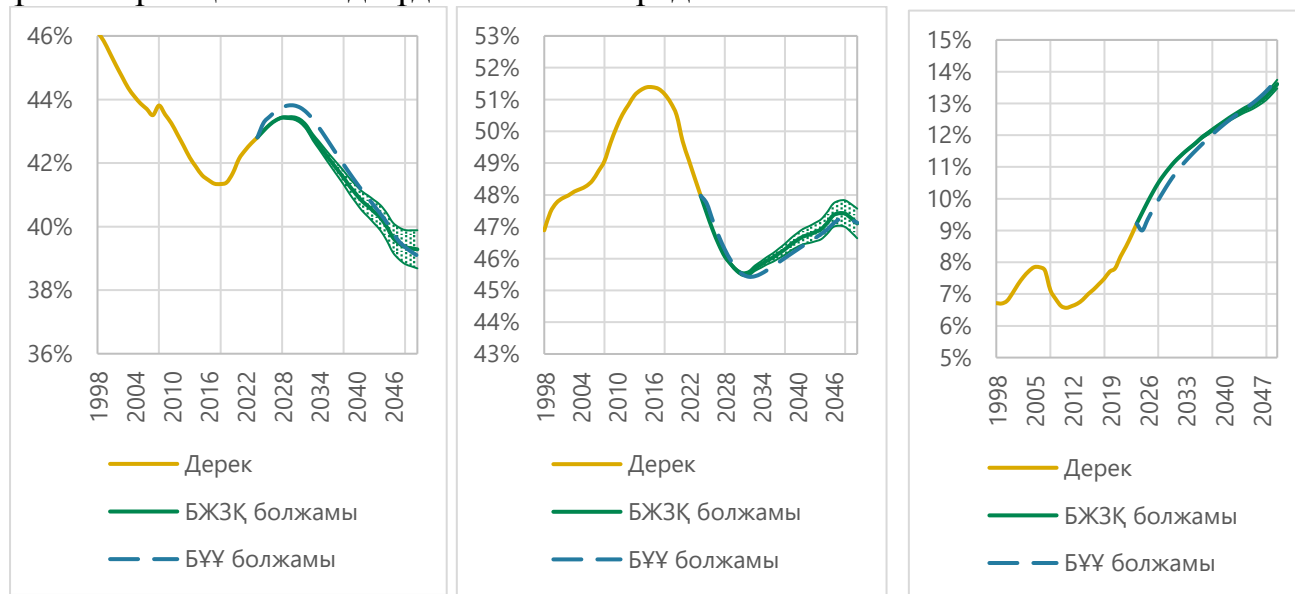
2050 жылы орташа халық санының болжамы – **26,5 млн адам**. 95%-дық сенімді аралық **26,2-ден 26,8 млн** дейінгі адамды қамтиды. Келесі гистограммада 2050 жылы болжамды халық санын бөлу берілді.

5-сурет. 2050 жылы Қазақстандағы болжамды халық санын бөлу

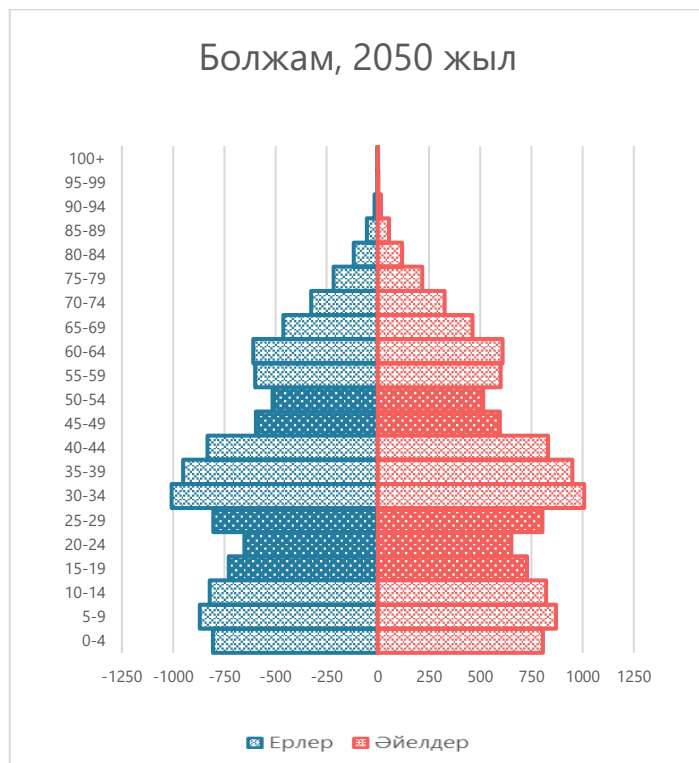
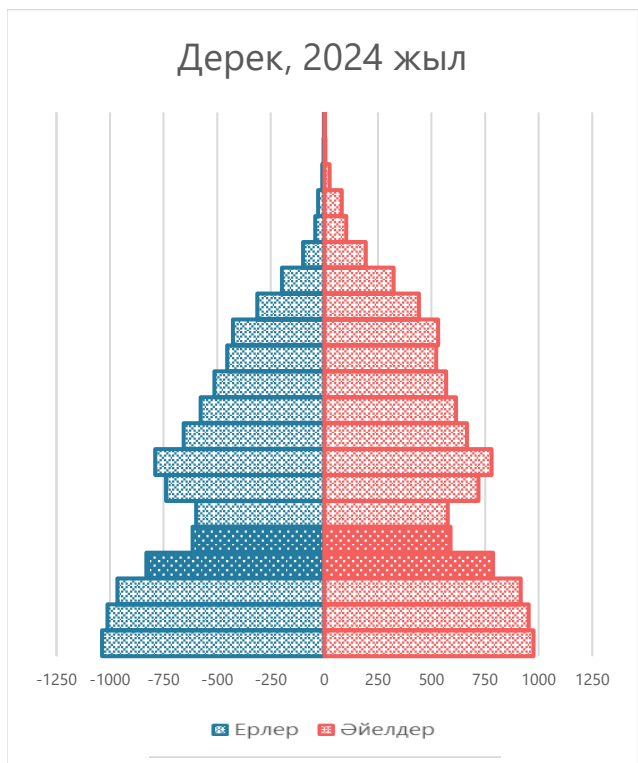
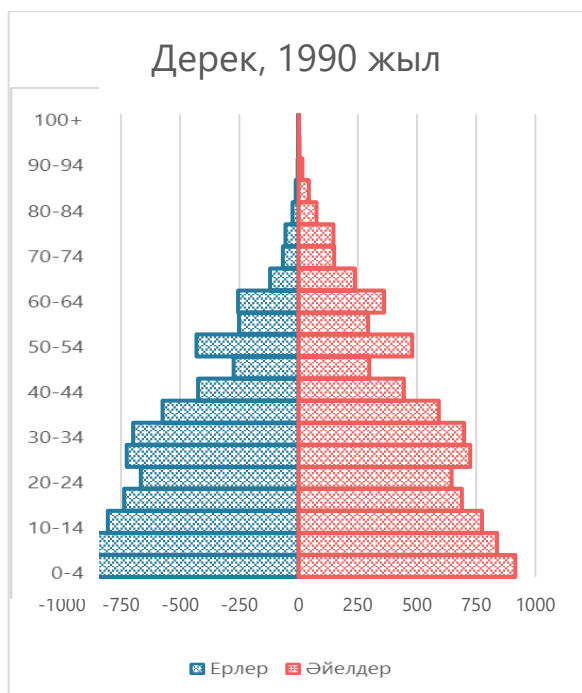
Сонымен қатар 24 жасқа дейінгі, 25 жастан 64 жасқа дейінгі және 65 жастан үлкен халық үлесі есептелді. Жақын келешекте халықтың жастар үлесі ағымдағы 42,8%-ден 2030 жылға қарай 43,4%-ға өседі деп күтілуде, содан кейін шамамен 3 пайыздық тармаққа қысқарады. Мұндай динамиканың БЖЗҚ болжамында да, БҰҰ болжамында да байқалып отырғанын атап көрсетеміз.

Өз кезегінде, 25 жастан 64 жасқа дейінгі халық үлесі шамамен 2031 жылға дейін қысқарады, сонан соң кішкентай өсім басталады. БЖЗҚ және БҰҰ болжамдарындағы трендтер ұқсастығын тағы да атап көрсетеміз. Қарт адамдар үлесі барлық болжамда ұдайы өсіп отырады.

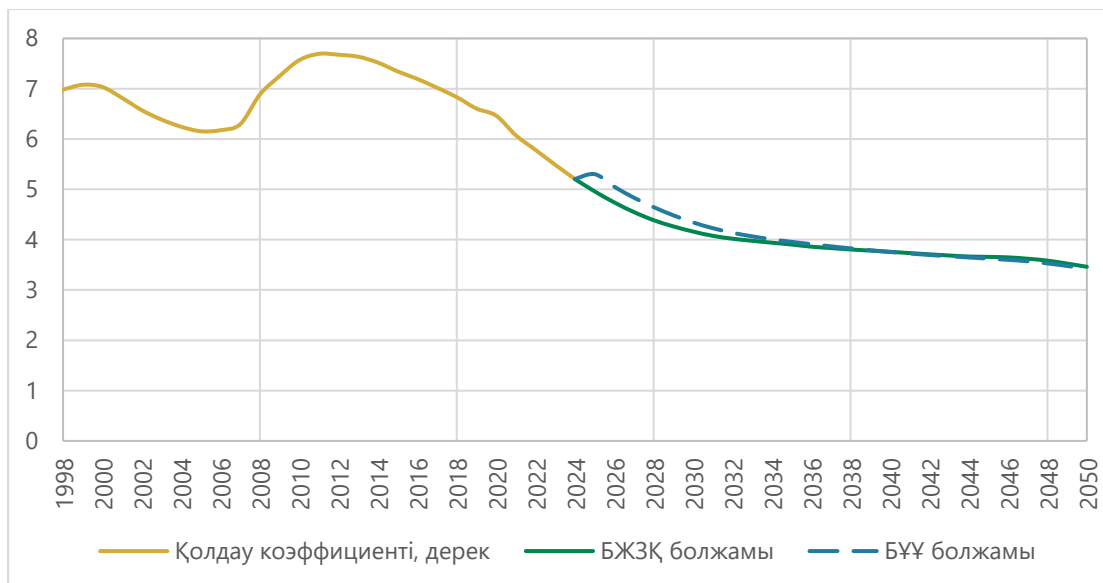
6-сурет. Қазақстандағы 24 жасқа дейінгі, 25 жастан 64 жасқа дейінгі және 65 жастан үлкен халықтың нақты үлесі және болжам

Халық құрылымындағы өзгерістердің толық картинасын жас-жыныстық пирамида көрсетеді. 1990 жылдардағы туудың күрт қысқаруынан «төмен» жақтан қартаюдың алғашқы белгілері 2000 жылдың өзінде-ақ байқалады. Бұл когорта 2023 жылы 23-33 жасқа жетті және 2050 жылға қарай зейнет алдындағы жасқа жетеді. Бұл когорта балалары «демографиялық жаңғырықтың» алғашқы толқынын қалыптастырады. 2050 жылы бұл балалар 15 пен 30 жас аралығында болады. Соңғы диаграммадан көрініп тұрғандай, бұл когорта көршілес когорталармен салыстырғанда аз. 2050 жыл пирамидасының тағы бір ерекшелігі – өмір сүру ұзақтығының артуы мен үлкен жастағы өлім-жітімнің азаюы нәтижесінде байқалатын «жоғары» жақтан қартаю.

7-сурет. ҚР-дағы нақты жас-жыныстық пирамида және болжам

Қазақстандағы халықтың қартаю үдерісі 65 жастағы және одан үлкен адамдар санына бөлінген еңбекке жарамды жастағы (25-тен 64 жасқа дейін) адамдар саны ретінде есептелетін **әлеуетті қолдау коэффициентін** төмендететін болады.

8-сурет. Әлеуетті қолдаудың нақты коэффициенті және болжам

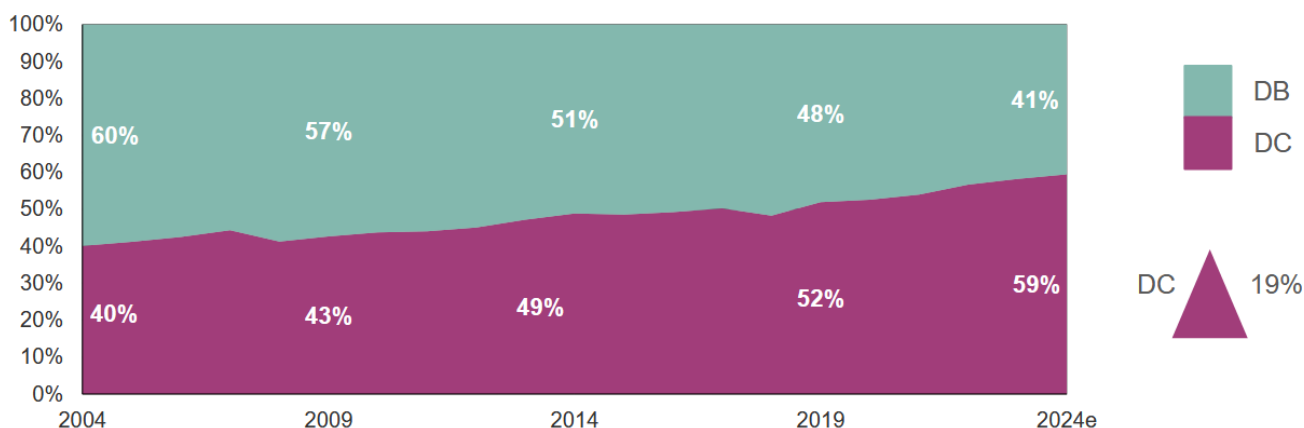
Жоғарыдағы графиктерде көрсетілген 2031 жылға дейін 25-тен 64 жасқа дейінгі халық үлесінің қысқаруымен қатар қарт адамдар санының күтілетін өсімі БЖЗҚ және БҰҰ болжамдарына сай 2024 жылдан бастап 2050 жылға дейінгі кезеңде Қазақстанда әлеуетті қолдау коэффициентінің 1,5 есе дерлік төмендеуін білдіреді: **65+ жастағы 1 зейнеткерге еңбекке жарамды жастағы 3,46 адам ғана келеді, бұл еңбекке жарамды халыққа түсетін «жүкті» арттырады.**

Аталған коэффициенттің төмен болжамды мәндері Қазақстандағы халықтың қартаю үдерісінің еңбек нарығына, экономикалық көрсеткіштерге, сондай-ақ жуырдағы он жылда Қазақстан алдында тұрған әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыру бөлігінде мемлекеттік бюджетке түсетін жүктің артуына әлеуетті әсерін атап көрсетеді! Халықтың қартаю үдерісі басталғанда, бюджетке түсетін жүкті төмендетуге және келешекте зейнетақы мөлшерін көтеруге қабілетті бөлшек ретінде Қазақстандағы көп деңгейлі зейнетақы жүйесінің жинақтаушы бөлшегі ерекше мәнге ие болады.

Әлеуетті қолдау коэффициентін төмендету үдерісінің Қазақстанға ғана тән емес екенін айта кеткен жөн. БҰҰ болжамына сай бұл үдеріске әлемнің көпшілік елдері ұшырауда.

Еңбекке жарамды халыққа түсетін жүк артқан жағдайда, таратушы типтегі жүйеден (DB) жинақтаушы типтегі жүйеге (бұдан әрі - DC) өту бойынша ғаламдық трендтер байқалады. Соңғы 20 жылда жиынтық зейнетақы активтеріндегі DC активтерінің үлесі 19%-ға³ өсті.

³ Дереккөз: Global Pension Assets Study 2025, Thinking Ahead Institute, Willis Towers Watson

9-сурет. Таратушыдан жинақтаушы зейнетақы жүйелеріне өту бойынша галамдық трендтер

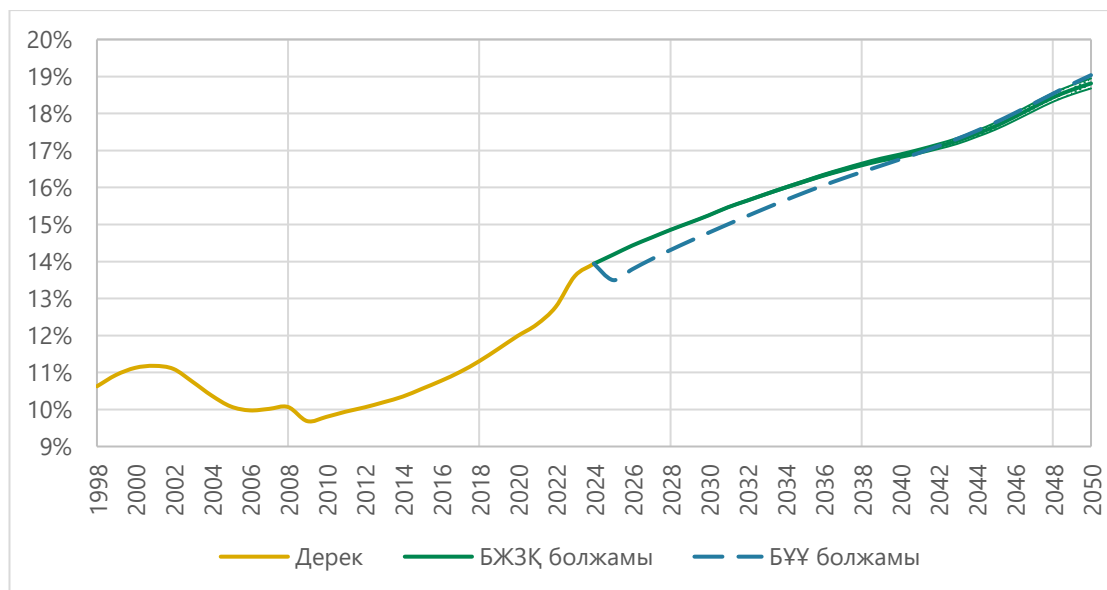
Халықтың қартаюын өлшеудің басқа белгісі – 60 жастан үлкен адамдар үлесі. Мұны пайдалану да Қазақстандағы халықтың қартаю үдерісінің басталғанын көрсетеді. Төменде берілген Божё-Гарнье-Россет демографиялық қартаю шкаласына сай қазір Қазақстан демографиялық қартаюдың орташа деңгейінің қарсаңында тұр.

Кезең	60 жастағы және одан үлкен адамдар үлесі, %	Қартаю және халықтың қарттық деңгейінің кезеңдері
1	< 8	Демографиялық жастық шақ
2	8-10	Алғашқы қарттық қарсаңы
3	10-12	Нағыз қарттық қарсаңы
4	12 және жоғары	Демографиялық қарттық
4.1	12-14	Демографиялық қарттықтың бастапқы деңгейі
4.2	14-16	Демографиялық қарттықтың орташа деңгейі
4.3	16-18	Демографиялық қарттықтың жоғары деңгейі
4.4	18 және жоғары	Демографиялық қарттықтың өте жоғары деңгейі

6-кесте. Божё-Гарнье-Россет демографиялық қартаю шкаласы

Дегенмен, қарт адамдар үлесі елеулі артады деп күтілуде. БЖЗҚ болжамы да БҰҰ болжамындай **Қазақстанда 2050 жылға қарай Божё-Гарнье-Россеттің демографиялық қартаю шкаласына сай демографиялық қартаюдың өте жоғары**

деңгейін көрсетіп тұр: 60 жастағы және одан үлкен адамдар үлесі **18,8%**-ға жетеді, яғни 2050 жылға қарай орташа алғанда әрбір **алтыншы** қазақстандық 60 жаста немесе одан үлкен болады.

10-сурет. 60 жастағы және одан үлкен адамдардың нақты үлесі және болжам

1.5 Демографиялық трендтер бойынша негізгі тұжырымдар

Болжамды демографиялық деректер Қазақстан халқының өсуін жалғастыратынын және 2050 жылдың соңына қарай **26,5** млн. адамға жететінін көрсетеді, алайда оның жас құрылымындағы сапалық өзгерістер елдің әлеуметтік-экономикалық жүйесіне, оның ішінде зейнетақы жүйесіне барған сайын елеулі әсер ететін болады.

1. Халық санының өсуі негізінен ағымдағы жас құрылымымен қамтамасыз етіледі.

2050 жылға дейінгі халықтың болжамды өсуінің шамамен үштен екісі «демографиялық импульс» деп аталатын, яғни репродуктивті жастағы адамдардың қазіргі санының инерциялық әсерімен қамтылған. Өсудің қалған бөлігі туудың артуы мен өмір сүру ұзақтығының ұлғаюының нәтижесі болып табылады.

2. Қазақстан біртіндеп демографиялық қартаю кезеңіне өтуде. Божё-Гарнье-Россеттің демографиялық қартаю шкаласына сәйкес, Қазақстан «қарттық қарсаңында» шегінен өтіп үлгерді және 2050 жылға қарай **демографиялық қарттық деңгейі өте жоғары** елдер санатына өтеді: 60+ жастағы адамдар үлесі 18,8%-ға жетеді, яғни **әрбір алтыншы тұрғын** егде жаста болады.

3. Халықтың құрылымы өзгеруде: қарт адамдардың үлесі өсуде, еңбекке жарамды адамдардың үлесі азаюда.

65 жастағы және одан үлкен халықтың үлесі болжамдау көкжиегінде өсе береді, ал еңбекке жарамды халықтың үлесі (25 - 64 жас) 2031 жылға дейін төмендейді, содан кейін тұрақтанады. Бұл өзгерістер **әлеуетті қолдау коэффициентінің** айтарлықтай төмендеуіне - 2024 жылы 5,1-ден **2050 жылы 3,46-ға** дейін төмендеуіне әкеледі, яғни әрбір зейнеткерге шаққанда еңбекке жарамды жастағы адамдар аз болады.

4. Халықтың қартаюы бюджет пен еңбек нарығына қысымды арттырады.

Қолдау коэффициентінің төмендеуі бюджеттен зейнетақы төлемдерін қоса алғанда, мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру жүйесіне «жүктің» өсуін білдіреді. Бұл зейнетақы жүйесінің таратушы құрамдауыштарының - ынтымақты және базалық зейнетақылардың тұрақтылығы мен теңгерімділігін сақтау үшін тәуекелдердің туындауына әкеледі.

5. Зейнетақы жүйесінің жинақтаушы құрамдауыштарының рөлі нығаяды.

Халықтың қартаюы және зейнетақы жүйесінің тарату бөлігіне қысымның күшеюі жағдайында **жинақтаушы үлгі (ДС жүйесі)** демографияға тікелей тәуелді болмай, зейнетақылардың тұрақтылығын қамтамасыз ету құралы ретінде маңызды бола түсуде. Жаһандық тренд мұны растайды: соңғы 20 жылда зейнетақы активтерінің жалпы көлеміндегі жинақтаушы активтердің үлесі 19%-ға өсті.

2. Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесі

2.1 Қолданыстағы зейнетақы жүйесі

Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасына сәйкес Қазақстанның зейнетақы жүйесі көп деңгейлі және көп құрамды болып табылады. Жүйе базалық, міндетті және ерікті деңгейлерден тұрады. Бұл ретте әр деңгейде өз құрамдауыштары бар.

Қазақстанның көп деңгейлі зейнетақы жүйесінің құрамдауыштарының әрқайсысын бөлек қарастырайық.

Бірінші деңгейде зейнетақымен қамсыздандыру бойынша мемлекеттік кепілдікті - зейнет жасындағы адамдарға төленетін **базалық зейнетақы** көзделген. Күнкөріс деңгейінің 70 пайызына тең базалық зейнетақының ең төменгі мөлшері еңбек өтілінің бар-жоғына қарамастан барлық зейнеткерлерге қарастырылған. Еңбек өтілінің болуы 10 жылдан жоғары еңбек өтілінің әрбір жылы үшін күнкөріс деңгейінің 2% есебінен алынатын базалық зейнетақы мөлшерін ұлғайтуға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ мемлекет 1998 жылға дейін кемінде 6 ай еңбек өтілі бар азаматтарға төленетін ынтымақты зейнетақы бойынша міндеттемелерін сақтап қалды. КСРО-дан мұраға қалған және «ұрпақтар ынтымақтастығына» негізделген **ынтымақты зейнетақы** (жас бойынша зейнетақы төлемі) 1998 жылға дейінгі еңбек табысының мөлшеріне де, еңбек өтіліне де байланысты. Жас балаларға күтім жасау, жоғары оқу орындарында оқу, әскери қызметте, кәсіпкерлік қызметте болу және т. б. кезеңдер де өтілге есептеледі. Толық ынтымақты зейнетақы алу үшін 1998 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша еңбек өтілі ерлер үшін кемінде 25 жыл және әйелдер үшін кемінде 20 жыл болуы тиіс. Егер 1998 жылғы 1 қаңтарға дейінгі еңбек өтілі көрсетілген көрсеткіштерден аз болса, онда тағайындалатын ынтымақты зейнетақы мөлшері пропорционал түрде азаяды.

Осылайша, ынтымақты зейнетақы төлемдерінің тағайындалатын мөлшері 1998 жылға дейінгі еңбек өтілінің объективті қысқаруына қарай уақыт өте келе, біртіндеп төмендейтін болады және 2040 жылдан бастап зейнетке шығатын азаматтар зейнетақысының мемлекеттік бөлігі тек базалық зейнетақыдан тұрады деп күтілуде.

Екінші деңгей БЖЗҚ-ға төленетін, қызметкерлердің 10% МЗЖ, қауіпті және зиянды өндірістерде жұмыс істейтін қызметкерлердің пайдасына жұмыс берушілер төлейтін 5% міндетті кәсіптік зейнетақы жарналары (бұдан әрі – МКЗЖ), сондай-ақ 2024 жылдан бастап енгізілетін, қызметкерлердің пайдасына 5% жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналары⁴ (бұдан әрі - ЖМЗЖ) есебінен құралатын, **белгіленген жарналары бар жеке жинақтаушы жүйені** (defined contributions; DC жүйе) қамтиды.

Үшінші деңгей ерікті зейнетақы жарналары есебінен зейнетақы төлемдерін қамтиды, мұнда ерікті зейнетақы жарналары – азаматтардың өз

⁴ мөлшерлеме біртіндеп 2024 жылғы 1,5%-дан 2027 жылы 4,5%-ға дейін көтеріледі және одан әрі 2028 жылдан бастап 5% мөлшерінде белгіленеді

бастамасымен БЖЗҚ-ға және (немесе) ерікті жинақтаушы зейнетақы қорына салатын ақшасы.

Жинақтаушы зейнетақы қызметкердің еңбек табысынан және **есептелген инвестициялық кірістерінен** аударымдар есебінен қалыптастырылған оның БЖЗҚ-дағы жеке зейнетақы шотындағы (бұдан әрі - ЖЗШ) зейнетақы жинақтарының мөлшеріне байланысты. Ұйғарым бойынша салымшылардың зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі (бұдан әрі - ҚРҰБ) бірыңғай портфель (инвестициялық стратегия) түрінде жүзеге асырады. Түрлендіру жолымен өздерінің зейнетақы активтері бойынша кірістілікті оңтайландыруды қалайтын салымшылар өз таңдауы бойынша МЗЖ және МКЗЖ есебінен қалыптастырылған өздерінің зейнетақы жинақтары сомасының 50%-на дейін инвестициялық портфельді басқару жөніндегі әр түрлі жеке компанияларға (бұдан әрі - ИПБ) аударуға құқылы. Сондай-ақ ерікті зейнетақы жинақтары бар азаматтар аталған жинақтардың 100%-на дейін ИПБ-ға бере алады.

Халықаралық тәжірибеге сай белгіленген жарналары бар жинақтаушы зейнетақы жүйелерінде (ДС жүйелер) инвестициялық қызмет нәтижесіне байланысты барлық тәуекелді, әдетте, қызметкерлердің өздері ғана көтеретінін атап өткен жөн. Алайда Қазақстанда осыған байланысты бірқатар қорғау шаралары қарастырылған. Инвестициялық шешімдерді тиісті тәжірибесі мен сараптамасы бар кәсіби басқарушылар қабылдайды. Зейнетақы активтерін инвестициялау инвестициялық стратегиялар мен декларациялар негізінде жүзеге асырылады, олар өз кезегінде реттеуші және заңнамалық талаптар ескеріліп, әзірленеді. Салымшылар жеке қалауы мен сеніміне қарай инвестициялық басқарушыны таңдауға құқылы. Бұдан бөлек, МЗЖ, МКЗЖ есебінен құралған және ҚРҰБ басқаруындағы зейнетақы жинақтарының сақталуын (жинақталған инфляция деңгейінде) қамтамасыз ету бойынша тәуекелдердің бір бөлігін мемлекет бюджет есебінен (**мемлекеттік кепілдік**) жабады және ҚРҰБ басқаруындағы зейнетақы жинақтарын инвестициялаудың бүкіл кезеңі үшін жинақталған инфляция мен жинақталған инвестициялық кірістілік арасындағы айырма салымшыға зейнеткерлік жасқа толған кезде автоматты түрде есептеледі және төленеді.

Сонымен қатар инвестициялық кірістен басқа, 2021 жылдан бастап Қазақстанда көзделген тұрғын үйді жақсарту және/немесе емделу мақсаттары үшін зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мерзімінен бұрын шешіп алу болашақ зейнетақы жинақтарының мөлшеріне айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Актуарлық есептеулер көрсеткендей, зейнетақы жинақтарын шамадан тыс (теңгерімсіз) алу болашақта зейнетақының лайықты мөлшеріне жетпей қалу тәуекелдеріне әкелуі мүмкін, бұл әсіресе ынтымақты зейнетақының қысқаруы жағдайында өзекті.

2.2 Қазақстанның зейнетақы жүйесін халықаралық рейтингтерде бағалау

1. MCGPI (Mercer CFA Global Pension Index) жаһандық зейнетақы индексі

2023 жылы алғаш рет Қазақстан әлем халқының 64%-ы тұратын елдердің 48 зейнетақы жүйесін қамтитын MCGPI жаһандық зейнетақы индексіне енгізілді. 2024 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан жалпы **64** балмен **24-орынға** ие болып, "C+" тобына кірді.

Индекс үш қосалқы индекске негізделген:

- **Лайықтылық (45,8 балл, 41-орын):** зейнетақы деңгейін, қолжетімділігін, салықтық жеңілдіктерді, жинақтардың сақталуын көрсетеді. Қазақстан салықтық жеңілдіктер, салымшылардың құқықтарын қорғау бойынша жақсы нәтижелер көрсетіп отыр, бірақ зейнетақының ең төменгі мөлшері, индекстеудің жүйелілігі, жинақ деңгейі және жинақтарды инвестициялау мүмкіндіктері әлсіз болып қалуда.

- **Тұрақтылық (74,8 балл, 8-орын):** халықты қамтуды, демографияны, қарт адамдардың еңбек қызметіне қатысуын ескереді. Қазақстан көптеген дамыған елдерден, соның ішінде АҚШ пен Германиядан озып тұр. Жинақтауды ЖІӨ үлесі ретінде күшейтуді және 55 жастан асқан адамдар арасында жұмыспен қамтуды арттыру қажет.

- **Тұтастық (80,4 балл, 16-орын):** реттеу, салымшыларды қорғау және ашықтық деңгейін көрсетеді. Қазақстан зейнетақы қорын басқару және қадағалау бойынша мықты ұстанымға ие.

Осылайша Қазақстанның зейнетақы жүйесі берік институционалдық негізге және тұрақтылыққа ие, бірақ зейнетақы төлемдерінің лайықтылығы төмен.

Қазақстан үшін MCGPI ұсынымдары:

- кедей зейнеткерлерге ең аз қолдауды арттыру;
- салымшылардың жинақтарын ынталандыру;
- зейнетақы жинақтарының мерзімінен бұрын алынуын азайту;
- егде жастағыларды жұмыспен қамтуды арттыру;
- БЖЗҚ шотынан алынған үзінді көшірмеге зейнетақы төлемдерінің болжамын енгізу.

2. Allianz (API) жаһандық зейнетақы индексі

Сондай-ақ Қазақстан 71 зейнетақы жүйесін қамтитын Allianz рейтингіне енді. Қазақстанның зейнетақы жүйесінің **API индексі 3,5 балды** құрады, еліміз Сингапур, Австрия, Қытай және басқа елдерден озып, **26-орынға** ие болды.

Индекс төмендегілерді қамтиды:

• **1-қосалқы индекс: Құрылымдық шарттар (4,1 балл):** демографияны, қарызды, өмір сүру деңгейін ескереді. Қазақстан орташа деңгейге сәйкес келеді, бірақ болашақта егде жастағы халық үлесінің өсуіне тап болады.

• **2-қосалқы индекс: Тұрақтылық (3,6 балл):** қордың құрамдауыштарын, зейнеткерлік жасын, жарналар кезеңін қоса алғанда, халықтың қартаюы үдерісіне жүйенің бейімделуін бағалайды. Қазақстанға жинақтау тетіктерін күшейту қажет.

• **3-қосалқы индекс: Лайықтылық (3,2 балл):** төлемдер деңгейін, қамтуды және жүйеге қолжетімділікті көрсетеді. Халықтың зейнетақы жүйесімен төмен қамтылуы - басты мәселе.

• Көптеген елдерде зейнетақы шығыстары ЖІӨ-нің 10%-нан асады, ал кейбіреулерінде 16%-дан асады.

• 30 елде зейнеткерлік жас 2050 жылға дейін көтеріле береді, бірақ тек 15 елде ол автоматты түрде өмір сүру ұзақтығына байланысты болады.

• Дамушы елдерде егде жастағы халықтың 50% - нан азы зейнетақы алады, Қазақстанда да бұл мәселе сақталуда.

• Мықты жинақтаушы құрамдауыштары бар елдер қарттық шағында кедейліктен қорғана алатынын көрсетеді.

Қазақстан үшін Allianz ұсынымдары:

- халықты зейнетақы жүйесімен қамтуды күшейту;
- жеке жинақтаушы құрамдауыштарды дамыту;
- зейнеткерлік жасты автоматты түрде түзету;
- зейнетақы жинақтарын және қаржылық сауаттылық деңгейін арттыру;
- жеке зейнетақы провайдерлерінің қатысуын нығайту.

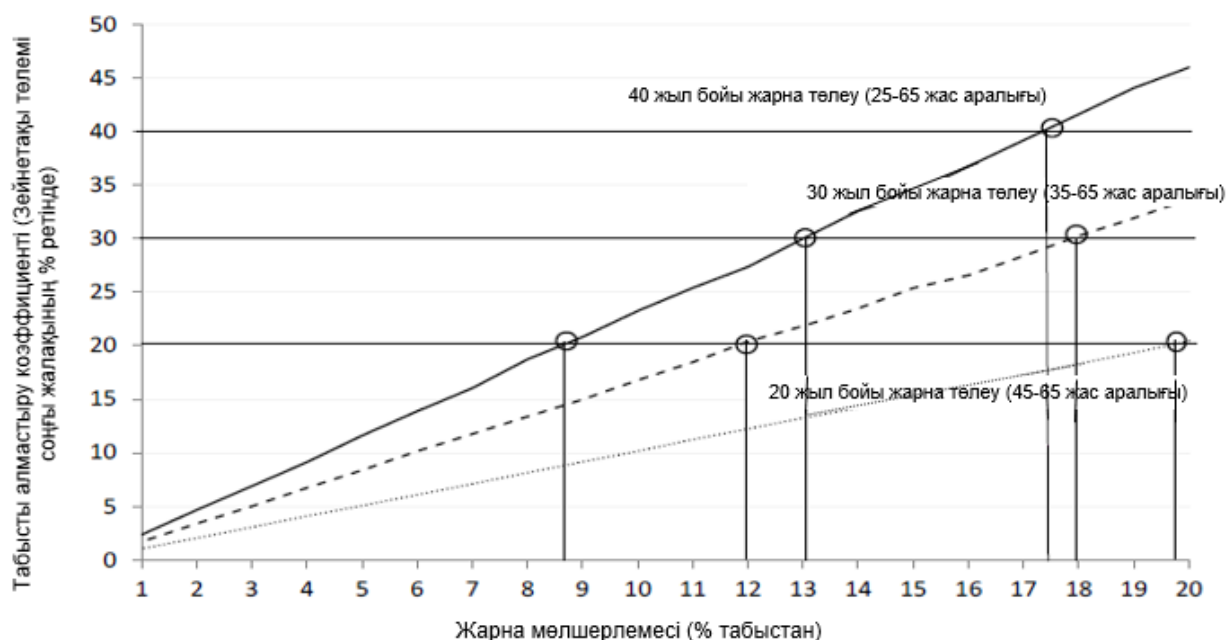
Баяндалған ақпаратты ескере отырып, Қазақстанның зейнетақы жүйесі тұрақтылық пен институционалдық тұтастықта жақсы нәтижелер көрсетеді, бірақ төлемдердің лайықтылығын, халықты қамтуды және жинақтаушы тетіктерді дамытуды айтарлықтай жақсартуларды талап етеді. Жүйе демографиялық мәселелерге бейімделу және зейнеткерлердің нақты қамтамасыз етілуін арттыру үшін реформаларды қажет етеді.

2.3 Лайықты зейнетақы табысын қалыптастыру үшін зейнетақы жарналарының мөлшерлемесі

ЭЫДҰ⁵ жүргізген актуарлық есептеулер 10% мөлшерінде МЗЖ жарналарының белгіленген мөлшерлемесінің жинақтаушы зейнетақы жүйесі

⁵ Дереккөз: OECD REVIEWS OF PENSION SYSTEMS: MEXICO © OECD 2015

(бұдан әрі – ЖЗЖ) шеңберінде зейнетақымен қамсыздандырудың қолайлы деңгейін қалыптастыру үшін жеткіліксіз болып табылатынын растайды.

11-сурет. Табысты алмастыру коэффициенті, жарналардың мөлшерлемесі және жүйелілігі

11-суретте ТАК-тың зейнетақы жарналарын төлеу мөлшері мен ұзақтығына байланысты болатыны көрсетілген. Үлгіге сәйкес ТАК-ты кем дегенде 30% (95% ықтималдықпен) мөлшерде қамтамасыз ету үшін:

- 1) 40 жыл бойы кемінде 13% мөлшерінде;
- 2) немесе 30 жыл бойы 18% мөлшерлеме бойынша зейнетақы жарналарын төлеу керек.

Бұл жүйеге ұзақ уақыт қатысқанның өзінде, 10%-дық мөлшерлеменің зейнеткерлікке шыққаннан кейін жоғалған еңбек табысының елеулі үлесін алмастыру үшін қажетті ТАК-тың нысаналы мәндеріне қол жеткізуге мүмкіндік бермейтінін көрсетеді.

Сонымен қатар 5-кестеде ЖЗЖ-ға қатысудың әр түрлі ұзақтығы кезінде ТАК-тың әр түрлі деңгейлеріне жету үшін қажетті жарналардың есептеу мәндері келтірілген. Сонымен, мысалы, 20 жылдық еңбек өтілі болған кезде 30% ТАК-қа жету үшін 29,2% мөлшерінде мөлшерлеме қажет болады, бұл қолданыстағы нормадан едәуір жоғары.

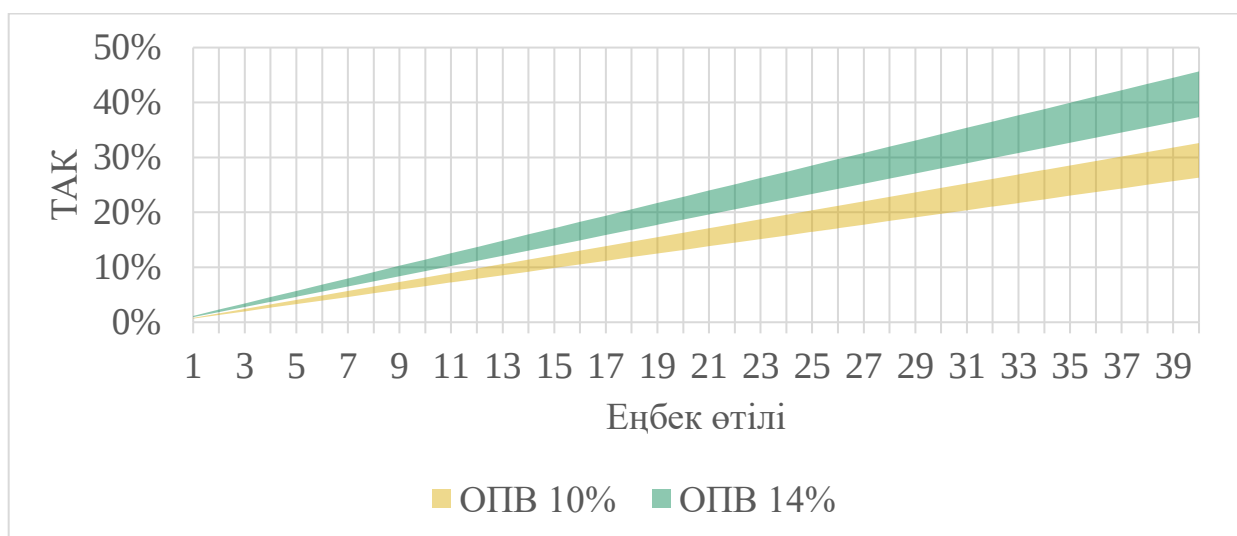
7-кесте. Алмастыру коэффициентінің нысаналы деңгейі және қатысу өтілі

		Табысты алмастыру коэффициентінің (ТАК) нысаналы деңгейі, %			
		10	20	30	40
Қатысу өтілі, жыл	20	10,0	19,8	29,2	38,1
	30	6,0	12,0	18,0	24,0
	40	4,3	8,7	13,0	17,5

2024 жылы зейнеткерлікке шығатын БЖЗҚ салымшылары бойынша жинақтардың нақты көрсеткіштерін ЭЫДҰ-ның Қазақстанға қатысты қолданылған, жоғарыда келтірілген актуарлық есептеулері растайды:

- БЖЗҚ-ның зейнеткерлікке шығатын салымшыларының орташа ТАК соңғы 5 жылдағы табысының 13%-ын құрайды;
- медиандық ТАК - 11%-ды құрайды.

Төмендегі суретте жинақтаушы зейнетақымен табысты алмастыру коэффициентінің (бұдан әрі - ТАК) (95% ықтималдықпен) жарналардың мөлшерлемесі мен жүйелілігіне тәуелділігі үлгіленген. БЖЗҚ есептеулерінің нәтижелері ЭЫДҰ есептеулеріне де сәйкес келетінін көруге болады.

12-сурет. Табысты ауыстыру коэффициенті, жарналардың мөлшерлемесі мен жүйелілігі

Бұдан бөлек, халықаралық тәжірибелер табысты лайықты алмастыруға қол жеткізу үшін зейнетақы аударымдарының анағұрлым жоғары деңгейлерінің қажеттілігін растайтынын атап өтеміз. Мысалы, ЭЫДҰ елдері бойынша зейнетақы жарналарының орташа мөлшерлемесі – 18,2% (2022 жылғы деректер), ал MCGPI (2024) индексінің топ 10 еліне кіретін елдер бойынша – 20,7%.

Осылайша теориялық үлгілерге де, практикалық бақылауларға да сүйене отырып, 10% мөлшеріндегі МЗЖ мөлшерлемесі лайықты зейнетақы табысының қалыптасуын **қамтамасыз етпейді** деп қорытынды жасауға болады. Ұзақ мерзімді перспективада бұл, ЖМЗЖ енгізу есебінен ЖЗЖ-да жарналар мөлшерлемесін кезең-кезеңімен ұлғайтуды, ерікті зейнетақы жинақтарын ынталандыруды және жүйеге қатысудың үздіксіздігін қоса алғанда, зейнетақы жүйесінің өлшемдерін қайта қарауды талап етеді.

2.4 Сарапшылардың пікірі

Халықаралық бағалауды ескере отырып, республикада қаржы нарығы мен жинақтаушы зейнетақы жүйесін қалыптастырудың бастауында тұрған **қазақстандық сарапшылар тобы**: Григорий Марченко, Ораз Жандосов, Болат Жамишев, Кадыржан Дамитов, Анвар Сайденов, Елена Бахмутова, актуарий Гульфайрус Шайкакованың қатысуымен және БЖЗҚ-ның ақпараттық-талдамалық қолдауымен отандық зейнетақы жүйесінің (ұзақ мерзімді актуарлық есептеулер негізінде ағымдағы және алдағы) жай-күйіне жан-жақты талдау жүргізді.

Талдау нәтижелері бойынша шұғыл шешімдер қабылдауды талап ететін келесі **жүйелік мәселелер** тобы анықталды.

1. **Зейнетақының мемлекеттік құрамдауышы.** Зейнетақының мемлекеттік құрамдауышы екі бөліктен – ынтымақты және базалық зейнетақыдан тұрады. Бірінші рет зейнеткерлікке шыққан азаматтардың ынтымақты зейнетақы мөлшері жылдан жылға тұрақты түрде азайып келеді (өйткені әрбір жаңа жас когортасында 1998 жылға дейінгі еңбек өтілі азая береді). 2040 жылдардың басында азаматтарға (зейнеткерлік жасқа толған) ынтымақты зейнетақы тағайындау толығымен тоқтатылады. Бұл ретте базалық зейнетақының ағымдағы өсу өлшемдері зейнеткерлердің болашақта лайықты өмір сүру деңгейін қамтамасыз етпейді. Базалық зейнетақы болжамды инфляцияға ғана индекстелетін күнкөріс деңгейінің (бұдан әрі – КД) мөлшеріне байланысты, ал еңбек табысының өсуі нақты инфляциядан алда болады. Нәтижесінде жұмыс істейтін азаматтардың табыс мөлшеріне қатысты зейнеткерлерге зейнетақының мемлекеттік құрамдауыштары төлемдерінің мөлшері объективті түрде азаяды және күнсызданады.

2. **Шартты-жинақтаушы зейнетақы.** 2024 жылдың басынан бастап шартты-жинақтаушы үлгі бойынша ЖМЗЖ енгізу болашақта ынтымақты зейнетақының төмендеуін өтей алмайды. ЖМЗЖ тек 1975 жылдан бастап туған азаматтар үшін енгізілді және алғашқы төлемдер тек 2038 жылы басталады. 5% жарналар мөлшерлемесін және максималды төлем бойынша шектеулерді (2 КД-дан аспайтын) ескере отырып, ЖМЗЖ есебінен қалыптастырылған жинақтардан төленетін болашақ төлемдердің мөлшері өте аз болады. Бұдан бөлек, шартты-жинақтау үлгісі қаржылық тұрғыда тұрақсыз (төлемдерді азайту немесе бюджеттік

субсидияларды тарту тәуекелдері бар) және қызметкер мен жұмыс берушінің оларды төлеу жөніндегі мүдделерін ескермейді, өйткені ол қайта таратушы болып табылады және жинақтар қызметкердің меншігіне жатпайды.

3. **Инвестициялық басқару.** Қазіргі уақытта зейнетақы активтерін басқарудың бәсекелестік нарығы әлі тиісінше дамыған жоқ. ҚРҰБ негізінен зейнетақы активтерін консервативті инвестициялай отырып, негізгі басқарушы болып қалады (01.01.2025 жылғы жағдай бойынша ҚРҰБ басқаруындағы зейнетақы активтерінің үлесі – 99,7%). Салымшылардың мүддесі үшін инвестициялар нарығындағы бәсекелестікті белсенді дамыту және зейнетақы активтері бойынша нақты (яғни инфляциядан асатын) ұзақ мерзімді кірістілікті арттыру бойынша әрі қарай жүйелі шаралар қажет.

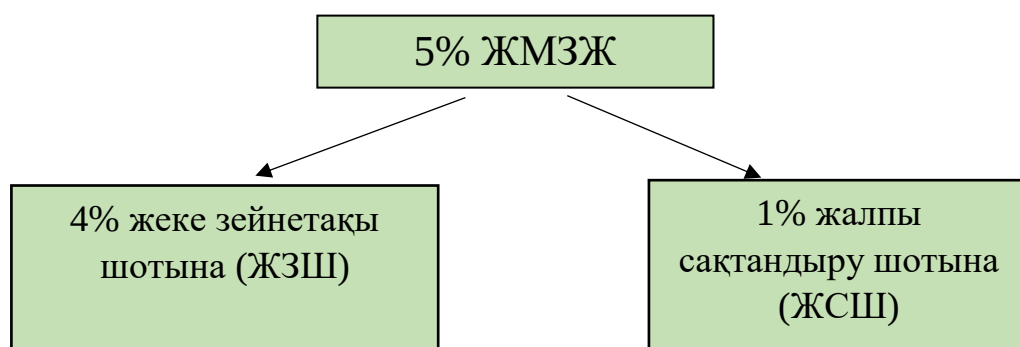
2.5 ЖЗЖ-ны одан әрі дамытудың ықтимал бағыттары

Туындаған мәселелерді шешу үшін сарапшылар Қазақстанның зейнетақы жүйесінің қаржылық тұрақтылығы мен лайықтылығын арттыру жөніндегі жүйелі шаралар топтамасын, оның ішінде жинақтаушы жүйені дамыту және «4+1» үлгісін енгізу жөніндегі ұсыныстарды әзірлеп, Мемлекет басшысының қарауына жолдады. Төменде осы үлгіні толығырақ қарастырамыз.

Жинақтардың лайықтылығын және жинақтаушы зейнетақы төлемдерінің өмір бойы төленуін қамтамасыз ету мақсатында сарапшылар **шартты-жинақтаушы нұсқа** (іс жүзінде таратушы) ЖМЗЖ-ны түсінікті және неғұрлым әділ (қызметкерлер мен жұмыс берушілер үшін) аралас нұсқамен («4+1» үлгісі) **ауыстыруды** ұсынды:

- 4% ЖМЗЖ-ны қызметкерлердің жеке зейнетақы шоттарына (осындай жинақтарға меншік құқығымен және оларды мұрагерлікпен алу құқығымен) жіберуді,

- 1% ЖМЗЖ-ны қатысушылардың жинақтаушы зейнетақы төлемдерінің өмір бойы төленуін қамтамасыз ететін жалпы сақтандыру шотына (ЖСШ) жіберуді ұсынды.

13-сурет. «4+1» үлгісі бойынша ЖМЗЖ жарналарын бөлу сызбасы

Кезең-кезеңмен енгізуді ескере отырып, ЖМЗЖ жарналарының мөлшерлемелері мынадай түрде бөлінетін болады:

8-кесте. Кезең-кезеңмен енгізуді ескере отырып, «4+1» үлгісі бойынша ЖМЗЖ жарналарын бөлу

Жылдар	Жеке зейнетақы шоттары	Жалпы сақтандыру шоты	ЖМЗЖ жарнасының жиыны
2024	1,5%	-	1,5%
2025	2,5%	-	2,5%
2026	3,5%	-	3,5%
2027	3,5%	1,0%	4,5%
2028 жылдан бастап және әрі қарай	4,0%	1,0%	5,0%

Зейнеткерлік жасқа толғаннан кейін салымшылар График бойынша БЖЗҚ-дан қызметкердің (МЗЖ) және жұмыс берушінің (ЖМЗЖ) (МЗЖ 10% + ЖМЗЖ 4%) жарналары есебінен қалыптастырылған міндетті зейнетақы жинақтары есебінен жиынтығы 14% мөлшерінде төлем ала бастайды.

Жеке зейнетақы шотындағы зейнетақы жинақтары таусылғаннан кейін (шамамен 80-81 жасқа қарай және одан ертерек болуы мүмкін) салымшы ЖСШ-дан өмір бойы төлемдер ала бастайды. Бұл ретте сақтандыру шотынан үстеме ақы ЖЗЖ-ға қатысу өтілі жеткілікті болған және жинақтаушы зейнетақы алу үшін жинақтардың белгілі бір деңгейін қалыптастырған **адал салымшыларға** ғана төленетін болады.

Тұжырымдар:

Осылайша ЖСШ-дан жинақтаушы зейнетақы алудың үздіксіздігін қамтамасыз ету (аннуитизация) салымшылардың өздерінің зейнетақы жинақтарының **тәжірибесімен байланысты тәуекелдерді жеңілдетуге** және адал қызметкерлерді бүкіл қарттық шағында жиынтық зейнетақымен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Актуарлық есептеулерге сәйкес, «4+1» үлгісі ұзақ мерзімді перспективада ЖСШ-ның оң нәтижелі теңгерімін қамтамасыз етеді, бұл **жүйенің қаржылық тұрақтылығын** көрсетеді (*дұрыс параметрлеу кезінде*). Осылайша болашақта жинақтаушы жүйе өзін-өзі толық қаржыландыра отырып, бюджеттік құюды қажет етпей, жұмыс істей алады.

Бұдан басқа, NDC жүйесінен айырмашылығы, жүйеге қатысқан, бірақ зейнеткерлік жасқа дейін одан шыққан (қайтыс болған, шетелге ТТЖ-ға кеткен) барлық қатысушылар «4+1» үлгісінде зейнетақы жинақтарына меншік құқығын қоса алғанда, өздерінің зейнетақы құқықтарын сақтайды.

Сондай-ақ, NDC жүйесінен айырмашылығы, 4% ЖМЗЖ жинақтарына меншік құқығы салымшыларға **зейнетақы активтерін басқарудан түсетін**

инвестициялық табысты арттыру мүмкіндігімен альтернатив инвестициялық стратегиялар мен портфельдерді (ИПБ ұсынатын) таңдауға мүмкіндік береді.

«4+1» үлгісінің жоғарыда аталған барлық артықшылықтары қызметкерлер мен жұмыс берушілердің зейнетақы жинақтарын қалыптастыруға мүдделілігін арттыруға ықпал ететін болады.

3. Зейнетақы ағындарын болжау

3.1 Актуарлық үлгі сипаттамасы және жорамалдар

10% МЗЖ есебінен зейнетақы ағындарын болжау БЖЗҚ-да британдық актуарийлермен бірлесіп әзірленген KazPRESTO кешенді актуарлық үлгісі (бұдан әрі – актуарлық үлгі) негізінде жүзеге асырылды.

Актуарлық үлгі кіріспе деректер ретінде сценарийлік жорамалдарды қолданады. Атап айтқанда, зейнетақы жарналары мен төлемдер көлемінің болжамды есептеулерін жүзеге асыру кезінде төмендегі жорамалдар пайдаланылды:

- болжау ауқымы: 2025-2050 жылдар;
- Қазақстан халқы үшін БҰҰ әзірлеген, өлім-жітім кестелерін интерполяциялау жолымен алынған, COVID-19 әсері ескерілген өлім-жітім кестесі;
- ҰСБ-ның, Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің және БҰҰ-ның деректеріне сәйкес Қазақстан халқы үшін туу, көші-қон және мүгедектік коэффициенттері;

- зейнетақы активтерінің инвестициялық кірістілігінің +2% деңгейіндегі нақты жылдық мөлшерлемесі, бұл БЖЗҚ құрылған кезден бастап ҚРҰБ басқаруындағы зейнетақы активтерінің орташа нақты кірістілігіне сәйкес келеді;

- 1-сценарий аясында салымшылар болжамды кезең бойына зейнетақы жинақтарының бір бөлігін балама мақсаттарға мерзімінен бұрын алмайды деп болжанады;

- 2-сценарий аясында салымшылардың зейнетақы жинақтарының бір бөлігін балама мақсаттарға мерзімінен бұрын алуы ескеріледі;

- зейнетақы жарналары мен төлемдер көлемі 2025 жылдың нақты бағаларымен көрсетілген.

Актуарлық үлгі аясында зейнетақы ағындарын болжау түрлі модульдердің қарым-қатынасы есебінен қамтамасыз етіледі, олардың негізгілері – демография, еңбек нарығы және зейнетақы төлемдері бойынша модульдер.

3.1.1 Демографияны үлгілеу

Актуарлық үлгіде демографиялық көрсеткіштерді болжамдау жоғарыда көрсетілген демографиялық кіріс деректер, сондай-ақ төмендегі жорамалдар ескеріліп, стандарт актуарлық формулалар көмегімен жүзеге асырылады:

- бір жастан басқасына өту әр жыл басында болады;
- өлім-жітім, көші-қон және туу үдерістері жыл ішінде біркелкі жүреді;
- 0 жаста нетто көші-қонға мән берілмейді.

Жыл сайын белгілі бір жыныс пен жастағы халық бөлігі осы модуль аясында «Еңбек нарығы» модулінде еңбек қызметін бастайды және осыған орай қойылған жорамалдарға сай БЖЗҚ-ға зейнетақы жарналарын аударады.

3.1.2 Еңбек нарығын үлгілеу

Бұл модуль еңбек табысының деңгейі мен жарна төлеу жиілігі ұқсас БЖЗҚ салымшыларын (қазіргі салымшылар мен «Демография» модулінен жаңа салымшылар) топтастырады. Машиналық оқыту – кластерлік сараптау алдыңғы қатарлы әдісінің көмегімен алынған деректерді бұлай топтастыру актуарлық үлгіге салымшылардың келешектегі әрекетін болжауға мүмкіндік береді, мысалы, белгілі бір топ салымшылары жылына қанша рет және қандай мөлшерде 10% МЗЖ есебінен зейнетақы аударымдарын жасайды.

Бастапқы жинақтар мен инвестициялық кірістілік мөлшерлемелері ескерілген бұл аударымдар актуарлық үлгіге салымшылардың мұндай топтары үшін болашақ зейнетақы жинақтарын болжауға мүмкіндік береді. Бұл ретте актуарлық үлгіде салымшылардың еңбек қызметі кезеңінде балама мақсаттарға (тұрғын үй / емделу) өздерінің зейнетақы жинақтарының бір бөлігін (ең төменгі жеткіліктілік шегінен артық) мерзімінен бұрын алу мүмкіндігі көзделген.

Зейнет жасына толған салымшылардың топтары үшін осы модульдің зейнетақы жинақтары бөлігіндегі нәтижелері 10% МЗЖ есебінен құралған зейнетақы жинақтарынан зейнетақы төлемдерін есептеу модуліне беріледі.

3.1.3 10% МЗЖ есебінен зейнетақы төлемдерін үлгілеу

Актуарлық үлгі аясында 10% МЗЖ есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдері Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 30 маусымдағы №521 қаулысымен бекітілген қолданыстағы Зейнетақы төлемдерінің мөлшерін есептеу әдістемесіне (бұдан әрі – Әдістеме) сәйкес белгіленген кесте бойынша жасалады.

Әдістемеге сәйкес зейнетақы төлемдері жасалатын алғашқы жылдағы БЖЗҚ-дан төленетін зейнетақының ай сайынғы сомасы зейнетақы жинақтарының сомасын 6,5%-ға көбейту және 12-ге бөлу арқылы есептеледі. Бұл ретте БЖЗҚ-дан ай сайынғы зейнетақы төлемінің мөлшері КД-ның 70%-ынан төмен болмауы тиіс.

Кейінгі жылдары ай сайынғы зейнетақы төлемдері жыл сайын 5%-ға көтеріліп, алушының жеке зейнетақы шотындағы зейнетақы жинақтары таусылғанға дейін жүзеге асырылады.

Қазіргі уақытқа дейін ЖМЗЖ-дан төленетін төлемдер тәртібі белгіленбегендіктен, бұл құрамдауыш бойынша ағындар болжамы жүргізілмеді.

3.2 Актуарлық үлгінің болжамды нәтижелері

Төменде зейнетақы ағындарының болжамды нәтижелері және 10% МЗЖ есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдерін алушылар саны берілді.

12-кестеде берілген нәтижелерден көрініп тұрғандай, зейнетақы жарналары болжанған кезең бойына біртіндеп көбейіп отырады (орташа жылдық нақты өсім – шамамен 2,5%), бұл жұмыспен қамтылған халықтың және олардың нақты еңбек табысының болжамды өсуіне байланысты.

БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдері көлемінің өзгеру динамикасы жинақтарды мерзімінен бұрын алу бойынша таңдалған сценарийге байланысты. 2-сценарий аясында жинақтарды мерзімінен бұрын алу мұндай алулар ескерілмейтін 1-сценарий бойынша ұқсас төлемдерге қарағанда БЖЗҚ-дан төлемдер көлемінің азаюына алып келеді. Бұл ретте, мұндай салыстырмалы азаю болжау ауқымы ұлғайған сайын біртіндеп артады.

Сондай-ақ зейнетақы алушылардың болжамды саны жинақтарды мерзімінен бұрын алу бойынша таңдалған сценарийге тәуелді емес екенін атап өткен жөн. Себебі, мерзімінен бұрын алу зейнетақы мөлшеріне ғана әсер етеді, бірақ БЖЗҚ-дан төлемдер алудың орташа мерзіміне (жеке зейнетақы шотындағы қаражаттың таусылу мерзімі) әсер етпейді.

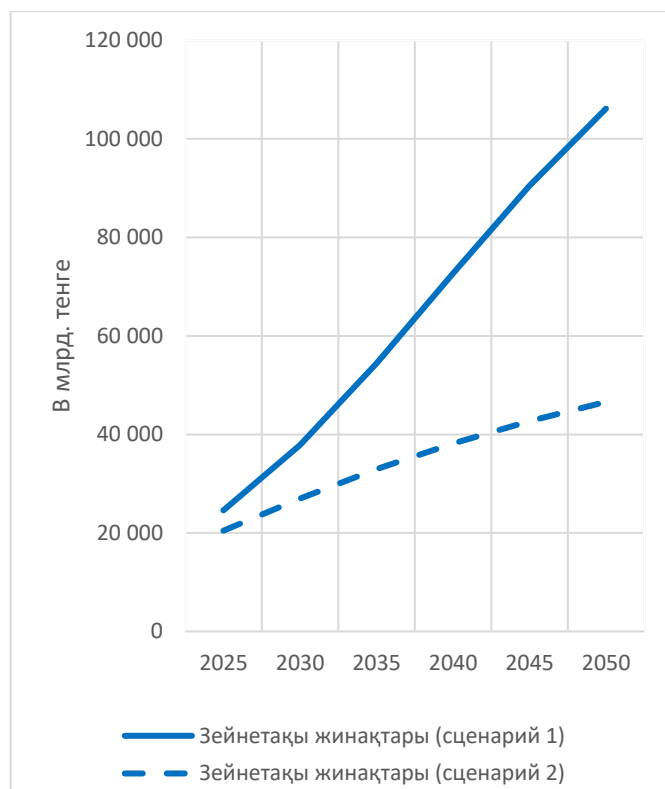
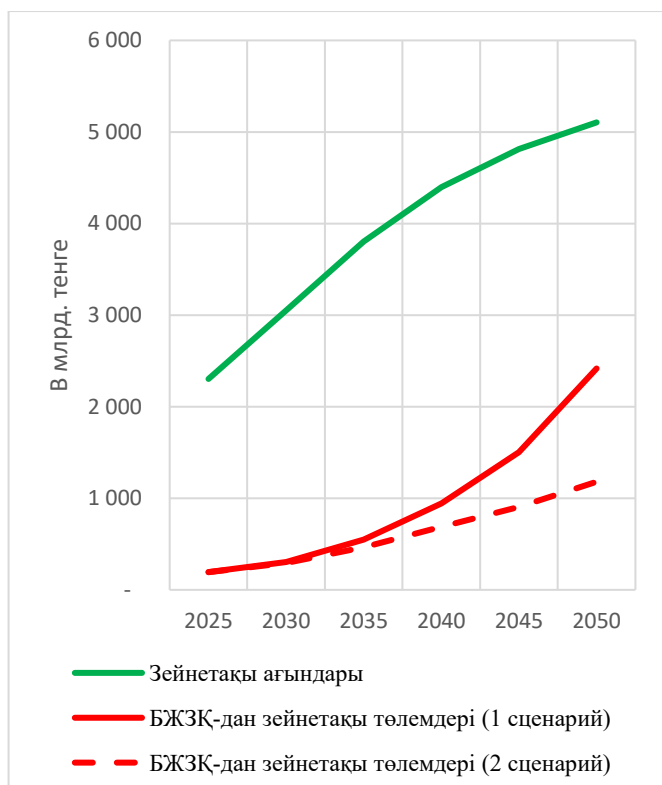
9-кесте. Зейнетақы ағындары мен 10% МЗЖ есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы алушылар санының болжамы (2025 жылғы нақты бағамен)

	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Зейнетақы жарналары (млрд. тг.)	2 303	3 051	3 803	4 398	4 814	5 105
БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдері (млрд. тг.)						
<i>1-сценарий: зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мерзімінен бұрын алу ескерілмеген</i>	194	305	549	945	1 503	2 417

БЖЗҚ-дан зейнетақы төлемдері (млрд. тг.) 2-сценарий: зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мерзімінен бұрын алу <u>ескерілген</u>	193	294	466	689	906	1 180
Зейнетақы жинақтары (млрд. тг.) 1-сценарий: зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мерзімінен бұрын алу <u>ескерілмеген</u>	24 587	37 841	54 377	72 664	90 479	106 146
Зейнетақы жинақтары (млрд. тг.) 2-сценарий: зейнетақы жинақтарының бір бөлігін мерзімінен бұрын алу <u>ескерілген</u>	20 461	26 960	32 925	38 141	42 698	46 609
БЖЗҚ-дан зейнетақы алушылар саны (мың адам)	520	646	973	1 325	1 611	1 978

14-сурет. 10% МЗЖ есебінен зейнетақы
ағындарының болжамы, млрд. теңгемен

15-сурет. 10% МЗЖ есебінен зейнетақы
жинақтарының болжамы, млрд. теңгемен

16-сурет. 10% МЗЖ есебінен БЖЗҚ-дан зейнетақы алушылар санының болжамы, мың адам

Тұжырымдар:

Болжамды есептеулердің нәтижелері ұзақ мерзімді перспективада 10% МЗЖ есебінен жинақтаушы жүйеде зейнетақы ағындарының тұрақты өсуін көрсетеді:

- **Зейнетақы жарналарының көлемі** нақты мәнде тұрақты өсімді көрсетеді, орташа жылдық өсім шамамен 3,2%, бұл табыс пен жұмыспен қамтылған халықтың көбірек өсуіне байланысты.

- **Зейнетақы төлемдерінің көлемі** халықтың қартаюына және алушылар мәртебесіне ауысатын салымшылар санының өсуіне қарай артады. Сценарий талдауы көрсеткендей, мерзімінен бұрын алып қою (2-сценарий) болашақ төлемдердің көлеміне айтарлықтай әсер етеді: 2050 жылға қарай алып қою ескерілген төлемдердің көлемі олар ескерілмеген сценарий бойынша **2 есе аз**, бұл қаражатты мерзімінен бұрын алып қоюдың жинақтаушы әсерін көрсетеді.

- Бұл ретте **зейнетақы төлемдерін алушылар саны** 2025-2050 жылдар кезеңінде - 520 мыңнан 2 млн адамға дейін 4 есеге артады. Бұл көрсеткіш сценарийге тәуелді емес, өйткені мерзімінен бұрын алып қою зейнетке шығу дерегіне әсер етпейді, тек жинақ мөлшеріне ғана әсер етеді.

- Екі сценарий арасындағы **зейнетақы жинақтарының көлеміндегі айырмашылық** уақыт өте келе айтарлықтай артады. 2050 жылы мерзімінен бұрын алып қою сценарийіндегі жинақтар (46,6 трлн тг) алып қоюсыз сценарийдегіден (106,1 трлн тг) **2,3 есе дерлік аз**, бұл зейнетақылардың ұзақ мерзімді лайықтылығы үшін осы өлшемнің маңыздылығын көрсетеді.

Осылайша DC үлгісі аясында тапшылық қаупінің жоқтығына қарамастан, үлгілеу нәтижелері:

- зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын пайдалану саясатын бақылаудың маңыздылығын;

- жарналардың жүйелілік деңгейін арттырудың және халықты жүйемен қамтудың маңыздылығын;

- инвестицияларды басқару тиімділігінің маңыздылығын, әсіресе нақты кірістілік төмен болған кезде атап көрсетеді.

Бұдан бөлек, зейнеткерлер санының өсуі зейнетақылардың лайықтылығы мәселелеріне, әсіресе зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алу мүмкіндігі болған жағдайда стратегиялық көңіл бөлуді талап етеді, өйткені жинақтаушы жүйеде зейнетақы мөлшері жеке жинақтардың көлеміне тікелей байланысты.

Қосымша

1-кесте. Қазақстан Республикасы халқының саны (млн адам)

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ҚР халқы, мың адам	17 416	17 670	17 918	18 157	18 395	18 631	18 879	19 503	19 767	20 034	20 283
24 жасқа дейін, %-бен	42%	42%	41%	41%	41%	41%	42%	42%	42%	43%	43%
25-64 жас, %-бен	51%	51%	51%	51%	51%	51%	51%	50%	49%	49%	48%
65 жас+, %-бен	7%	7%	7%	7%	7%	8%	8%	8%	8%	9%	9%
ӘҚК*	7,52	7,34	7,19	7,02	6,82	6,59	6,44	6,07	5,78	5,49	5,20
Жұмыс күші, мың адам	8 962	8 888	8 999	9 027	9 139	9 221	9 181	9 257	9 430	9 534	9 664
Жұмыспен қамтылған халық, мың адам	8 510	8 433	8 553	8 585	8 695	8 781	8 732	8 807	8 972	9 082	9 214

*-әлеуетті қолдау
коэффициенті

2-кесте. Қазақстан Республикасындағы болжалды өмір сүру ұзақтығы

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Бүкіл халық	71,43	71,93	72,32	73,01	73,35	73,39	71,51	70,38	74,45	75,10	75,44
Ерлер	66,91	67,50	67,97	68,98	69,30	69,21	67,36	66,64	70,27	70,99	71,33
Әйелдер	75,82	76,24	76,55	76,96	73,35	77,47	75,61	74,07	78,42	79,06	79,42

3-кесте. Қазақстан Республикасындағы жиынтық туу коэффициенті

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Бір әйелге шаққандағы балалардың ЖТК	2,74	2,74	2,77	2,75	2,84	2,90	3,13	3,32	3,06	2,97	2,80

4-кесте. Қазақстан Республикасындағы жалпы өлім-жітім коэффициенті

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
ЖӨК, 1000 адамға шаққанда қайтыс болғандар саны	7,57	7,46	7,37	7,15	7,14	7,16	8,58	9,54	6,80	6,57	7,46

5-кесте. Қазақстан Республикасындағы көші-қон үдерістерінің көрсеткіштері, адам

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Келгендер	16 784	16 581	13 755	15 595	12 747	12 255	11 370	11 039	17 425	25 387	29 282
Кеткендер	28 946	30 047	34 900	37 725	41 868	45 225	29 088	32 256	24 147	16 094	12 732
Көші-қон сальдосы	-12 162	- 13 466	- 21 145	- 22 130	- 29 121	- 32 970	- 17 718	- 21 217	- 6 722	9 293	16 550

6-кесте. Бір алушыға төленетін зейнетақы төлемдерінің орташа мөлшері, теңгемен

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ынтымақты зейнетақы	36 068	38 933	42 476	50 850	54 387	57 622	65 029	68 460	74 701	82 868	88 819
Базалық зейнетақы				14 466	25 810	16 037	29 704	31 133	33 493	37 876	42 537
БЖЗҚ-дан жасына байланысты төлем (График)						21 165	22 978	28 471	29 973	32 202	33 906

7-кесте. Бюджеттен төленетін зейнетақы төлемдері, млрд теңге

Жыл	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ынтымақты зейнетақы	1 043	1 237	1 432	1 548	1 721	1 850	2 023	2 297	2 570
Базалық зейнетақы	295	348	531	707	772	819	884	1 017	1 182

8-кесте. Зейнеткерлер саны, мың адам

Жыл	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Саны	1 919	1 981	2 062	2 148	2 193	2 228	2 251	2 253	2 297	2 347	2 454

9-кесте. Зейнетақы активтерінің инвестициялық кірістілігі, жылына %-бен

Жыл	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кірістілік	6,8%	25,2%	16,4%	14,5%	14,3%	4,5%	3,6%	8,3%	12,7%	9,5%	-0,8%	12,0%	4,4%	2,6%

Жыл	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Кірістілік	4,0%	2,4%	6,3%	15,7%	8,0%	7,9%	11,3%	6,6%	10,9%	11,1%	6,6%	10,1%	17,8%

10-кесте. Инфляция, жылына %-бен

Жыл	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Инфляция	1,9%	17,8%	9,8%	6,4%	6,6%	6,8%	6,7%	7,5%	8,4%	18,8%	9,5%	6,2%	7,8%	7,4%

Жыл	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Инфляция	6,0%	4,8%	7,4%	13,6%	8,5%	7,1%	5,3%	5,4%	7,5%	8,4%	20,3%	9,8%	8,6%